

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

**KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE**

**NOVELA ZÁKONA O POMOCI V HMOTNÉ NOUZI V ROCE 2017 A JEJÍ
VLIV NA KLIENTY**

Bakalářská práce

Obor studia: Sociální práce

Autor: Petra Malíková

Vedoucí práce: PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Novela zákona o pomoci v hmotné nouzi v roce 2017 a její vliv na klienty“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Blansku dne 25. 3. 2020

Podpis

Poděkování

Velmi ráda bych chtěla poděkovat mé rodině za jejich trpělivost, podporu a vytvoření zázemí při plnění mých studijních povinností.

Anotace

Jméno a příjmení:	Petra Malíková
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Sociální práce
Obor obhajoby práce:	Sociální práce
Vedoucí práce:	PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Novela zákona o pomoci v hmotné nouzi v roce 2017 a její vliv na klienty
Anotace práce:	<p>Novelizací zákona o pomoci v hmotné nouzi v roce 2017 došlo ke změně posuzování osob v hmotné nouzi. U klientů se začala odlišně hodnotit snaha zvýšení příjmu vlastním přičiněním, která má vliv na výši vyplácených dávek pomoci v hmotné nouzi.</p> <p>V empirické části práce bylo cílem zjistit a porovnat, jakým způsobem se změnila základní skladba skupiny klientů dávek pomoci v hmotné nouzi ve srovnání s obdobím před novelizací zákona. V rámci šetření bylo zkoumáno, zda novelizace zákona vedla u klientů ke zvýšení snahy zvýšit si příjem vlastním přičiněním v okamžiku, kdy osobám hrozilo snížení dávek pomoci v hmotné nouzi na existenční minimum. V empirické části práce jsou kvantitativní strategií výzkumu zjišťována data týkající se klientů dávek pomoci v hmotné nouzi na Kontaktním pracovišti v Blansku, Úřadu práce České republiky, vychází ze spisové dokumentace a používaných informačních systémů.</p>
Klíčová slova:	pomoc v hmotné nouzi, životní a existenční minimum, příspěvek na živobytí, osoby nacházející se v hmotné nouzi, nezaměstnanost, aktivní a pasivní politika zaměstnanosti

Title of Thesis:	Amendment to the Act on assistance in material need in 2017 and its impact on clients
Annotation:	<p>With the amendment to the Act on assistance in material need in 2017, changes in the assessment of persons in material need were introduced. In the case of clients, the attempt to increase income by self-help, which affects the amount of benefits paid in material need, was differently assessed.</p> <p>Regarding the empirical part of the thesis, the aim was to find out and compare how the basic structure of the benefits in material need clients has changed in comparison with the period before the amendment to the Act. The investigation examined whether mentioned amendment has led to increase clients' effort of increasing their income self-doing at the moment when their assistance in material need benefits were threatened to be reduced to a subsistence minimum. In that part of the thesis, the quantitative research strategy is used to identify data concerning benefits in material need clients, at the Contact Center in Blansko, the Labor Office of the Czech Republic. These data are based on file documentation and used information systems.</p>
Keywords:	assistance in material need, subsistence and subsistence minimum, subsistence allowance, persons in material need, unemployment, active and passive employment policy
Názvy příloh vázaných v práci:	<p>Příloha č. 1 Částky životního a existenčního minima v Kč na měsíc, platné od 1. 4. 2020</p> <p>Příloha č. 2 Osoba, která není považována za osobu v hmotné nouzi</p> <p>Příloha č. 3 Osoby, u kterých se nezkoumá možnost zvýšení příjmu vlastní prací</p> <p>Příloha č. 4 Způsob započítávání příjmů</p>
Počet literatury a zdrojů:	27
Rozsah práce:	74 s. (97 107 znaků s mezerami)

Obsah

1	Sociální zabezpečení	10
1.1	Sociální pojištění	12
1.2	Státní sociální podpora	14
1.3	Sociální pomoc	15
1.4	Záchranná sociální síť	16
2	Systém pomoci v hmotné nouzi	18
2.1	Hmotná nouze.....	18
2.2	Životní minimum	19
2.3	Existenční minimum	21
2.4	Příspěvek na živobytí.....	22
2.5	Doplatek na bydlení	29
2.6	Mimořádná okamžitá pomoc.....	30
3	Nezaměstnanost	33
3.1	Pojem nezaměstnanost.....	33
3.2	Politika zaměstnanosti	35
4	Metodická část	38
4.1	Cíl výzkumu	38
4.2	Výzkumná metoda	39
5	Empirická část.....	42
6	Shrnutí výsledků empirického šetření	60
	Závěr	64
	Seznam použitých zdrojů.....	66
	Seznam grafů a tabulek	69
	Příloha č. 1	70
	Příloha č. 2	71
	Příloha č. 3	73
	Příloha č. 4	74

Úvod

Po své maturitě na střední ekonomické škole jsem nastoupila do zaměstnání na odboru sociálních věcí Městského úřadu v Blansku a od této doby pracuji již přes 20 let v sociální oblasti. V roce 2012 jsem byla spolu s dalšími spolupracovníky delimitována na Úřad práce České republiky, kde po celou dobu pracuji jako referent oddělení hmotné nouze. Pozoruji, že zejména od převedení této agendy pod úřady práce dochází v rámci sociální politiky státu v této oblasti k neustálým změnám. Týkají se jednak zaměstnanců a požadavků na nás, ale jedná se především o legislativní změny, které mají vliv na klienty.

Dávky pomoci v hmotné nouzi jsou poskytovány dle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů (ČR, 2006b). Od 1. 2. 2017 je v platnosti novela zákona č. 367/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů (ČR, 2016), dle které se u klientů začala odlišně hodnotit oproti době předchozí snaha zvýšení příjmu vlastním přičiněním, zejména vlastní prací. Tato změna začala mít vliv na výši vyplácených dávek pomoci v hmotné nouzi. Současně byla vymezena skupina osob, u kterých se tato snaha nezkoumá. Protože většinu klientů dávek pomoci v hmotné nouzi tvoří osoby evidované jako uchazeči o zprostředkování zaměstnání, započala zároveň intenzivnější spolupráce oddělení hmotné nouze s útvary zaměstnanosti úřadu práce, a to v souladu se směrnicí generální ředitelky Úřadu práce České republiky (Sadílková, 2016).

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala téma „*Novelizace zákona o pomoci v hmotné nouzi v roce 2017 a její vliv na klienty*“. Cílem práce je zjistit a porovnat, jakým způsobem se změnila skladba skupiny klientů pobírajících dávky pomoci v hmotné nouzi po novelizaci zákona v roce 2017 na Kontaktním pracovišti v Blansku, Úřadu práce České republiky. Chtěla

bych popsat, jaký vliv měla novelizace zákona na osoby považované za osoby nacházející se v hmotné nouzi a zda novelizace zákona vedla klienty ke zvýšení snahy zvýšit si příjem vlastním přičiněním v okamžiku, kdy osobám hrozilo snížení dávek pomoci v hmotné nouzi na existenční minimum.

Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky pravidelně zveřejňuje na webových stránkách resortu statistiky počtu objemu vyplácených dávek (MPSV, 2019). Z těchto údajů vyplývá, že dochází k postupnému snižování finančních výdajů na dávky pomoci v hmotné nouzi. Přes tuto skutečnost ve své praxi pozoruji, že existují osoby, které zůstávají dlouhodobě závislé na dávkách pomoci v hmotné nouzi. Při výběru tématu pro svoji písemnou práci bylo pro mne toto zjištění rozhodující.

V teoretické části bakalářské práce bude popsán systém pomoci v hmotné nouzi, jeho umístění a funkce v sociální oblasti, současně vysvětleny základní pojmy, které s danou problematikou souvisí – životní a existenční minimum, dávky pomoci v hmotné nouzi, kdo může být osobou v hmotné nouzi. Zároveň bude popsán způsob a hodnocení snahy zvýšení příjmu vlastním přičiněním a bude vymezena skupina osob, u kterých se tato snaha nehodnotí. Část bakalářské práce bude také zaměřena na popis možností, které nabízí úřady práce uchazečům o zaměstnání a jenž mají vliv na výši vyplácených dávek pomoci v hmotné nouzi. Jedná se především o nástroje aktivní a pasivní politiky zaměstnanosti a programy pro nezaměstnané, které mají současně vést ke zvýšení jejich možnosti uplatnění na trhu práce.

Posuzování snahy zvýšení příjmu vlastním přičiněním má vliv na výši vyplácené dávky pomoci v hmotné nouzi pouze u příspěvku na živobytí. Z tohoto důvodu bude proveden výzkum u této dávky pomoci v hmotné nouzi. V empirické části budou porovnána a vyhodnocena data klientů

vymezených skupin před a po novelizaci zákona o pomoci v hmotné nouzi platné od 1. 2. 2017, porovnáván bude kalendářní rok 2016 s rokem 2018. Vycházet budu ze spisové dokumentace klientů oddělení hmotné nouze a informačních systémů, používaných v agendě hmotné nouze a evidence uchazečů o zaměstnání na Kontaktním pracovišti Blansko, Úřadu práce České republiky.

1 Sociální zabezpečení

Tato kapitola popisuje sociální zabezpečení jako součást sociální politiky státu, důvod jeho vzniku, vysvětluje jednotlivé subsystémy, které ho tvoří. Stát s jejich pomocí chrání své občany před nepříznivými sociálními událostmi. Protože se uvedené sociální systémy od sebe navzájem odlišují, jsou popsány zejména z hlediska jejich určení, financování a umístění v sociálním systému. Zejména pro splnění cíle bakalářské práce považuji za důležité vysvětlení, jaké místo v sociálním systému zaujímá systém pomoci v hmotné nouzi.

S rozvojem moderní společnosti začalo docházet k řadě situací a změn, které měly vliv na běžný způsob života každého občana a zasahovaly do práv občanů. Podle Krebse (2005, s. 157) zejména s průmyslovým rozvojem došlo k závažným změnám životních i pracovních podmínek a ke změně života člověka vůbec.

Potůček (1995, s. 69) uvádí, že potřeba sociálního bezpečí, snaha vyhnout se situacím ohrožujícím sociální i individuální existenci, je zakódována hluboko ve vědomí lidí. Představitelé vyspělých států si probíhající změny ve společnosti uvědomovali a s cílem zajistit a zaručit základní životní potřeby občanů vznikla v roce 1948 mezinárodní smlouva Všeobecná deklarace lidských práv (OSN, 1948), která upravuje základní lidská práva.

Matoušek zmiňuje, že „*Ve Všeobecné deklaraci lidských práv z roku 1948 je mj. uvedeno právo na práci, na vzdělání, na přiměřené pracovní podmínky, na životní úroveň na rodinu a také právo na systémovou ochranu při určitých sociálních událostech, což se v české odborné terminologii stále ještě označuje souhrnným termínem sociální zabezpečení*“ (Matoušek, 2007, s. 10).

Krebs ve své knize uvádí definici Běliny, dle kterého „sociální zabezpečení jako součást sociální politiky a jako prostředek k uskutečňování jejich úkolů a cílů můžeme potom obecně chápat jako soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím a pomocí se uskutečňuje předcházení, zmírňování a odstraňování následků sociálních událostí občanů“ (Krebs, 2005, s. 158). Zároveň Krebs (2005, s. 159) charakterizuje sociální zabezpečení jako souhrn právních, finančních a organizačních nástrojů, jejichž cílem je kompenzovat nepříznivé finanční a sociálních důsledky různých životních okolností a událostí.

Podle Tomeše (2010, s. 160) právo na sociální zabezpečení je stát povinen realizovat tak, aby naplněním ekonomických, sociálních a kulturních práv zajistil důstojnost a svobodný rozvoj osobnosti člověka.

Z uvedených definic vyplývá, že sociální zabezpečení je součástí sociální politiky státu a jeho cílem je ochránit občany v nepříznivých situacích tak, aby byly zajištěny jejich základní životní podmínky pro život, které jsou jim v České republice zaručeny Listinou základních práv a svobod (ČR, 1993).

K zásadním změnám v České republice v oblasti sociálního zabezpečení došlo po roce 1989. Této problematice se ve své knize věnuje i Potůček a říká, že díky celé řadě sociálně-politických opatření spolu s postupující transformací ekonomiky docházelo ke:

- snižování životní úrovně širokých vrstev populace, což pro mnoho sociálních skupin představovalo aktuální ohrožení chudobou,
- zrodu (či spíše rozšiřování okruhu) deklasovaných skupin obyvatelstva (lidí bez přístřeší, lidí dlouhodobě nezaměstnaných, lidí závislých na psychoaktivních látkách, kriminálních recidivistů ad.) s tomu odpovídajícím tlakem na činnost schémat a institucí sociální pomoci (Potůček, 1995, s. 121).

Reakcí na tuto skutečnost bylo zahájení sociální reformy v roce 1990, na základě které tvoří sociální zabezpečení v České republice v současné době tři subsystémy:

- sociálního pojištění,
- státní sociální podpory a
- sociální pomoci.

Podle Krebse (2005, s. 159) se jedná o na sebe navazující relativně samostatné systémy, které se od sebe liší ve třech hlavních aspektech – jakou sociální situaci řeší, jak jsou financovány a jak jsou organizačně zabezpečeny. Matoušek (2007, s. 30) dodává, že zároveň cílem reformy bylo dosavadní systém přetvořit v moderní systém sociální pomoci, přičemž měl zahrnovat i koncept záchranné sociální sítě.

Organizace sociálního zabezpečení je v České republice upravena a řízena zákonem č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů (ČR, 1991).

1.1 Sociální pojištění

„V rámci systému sociálního pojištění jsou řešeny ty sociální situace, na které se občan může předem připravit (pojistit) formou odložení části své dnešní spotřeby na krytí budoucí nejisté dlouhodobé či krátkodobé sociální situace“ (Krebs, 2005, s. 159-160). Tomeš (1998, s. 12) popisuje, že občan svou činností sám sebe nebo někdo jiný občana povinně zajišťuje pro případ budoucí sociální události.

Mezi sociální události kryté sociálním pojištěním patří ztráta příjmu z výdělečné činnosti v případě mateřství, ošetřování člena rodiny, nemoci, invalidity, stáří a ztráty živitele (Krebs, 2005, s. 160).

Mezi základní pojmové znaky sociálního pojištění dle Tomeše (2010, s. 36) patří:

- povinnost se ze zákona pojistit,
- závazný okruh plátců pojistného,
- závazná výše pojistného,
- závazný rozsah a podmínky a vzniku trvání nároku,
- jejich závazná výše a
- předepsaný způsob správy.

Obecně můžeme říci, že sociální pojištění finančně zabezpečuje jedince nebo jeho rodinné příslušníky při výskytu životních událostí, které lze předvídat a je proti nim pojištěn (Potůček, 1995, s. 73).

Tomeš (1998, s. 14) k tomu dodává, že se jedná o nejrozšířenější formu zabezpečení i ve světě, protože tento systém nutí občany, aby se postarali sami o sebe odložením své osobní spotřeby, nikoliv na úkor veřejných daní.

Sociální pojištění v současné České republice zahrnuje dva druhy pojištění, ze kterého lze čerpat finanční prostředky – důchodové a nemocenské. Upraveno je zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (ČR, 1995b) a zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů (ČR, 2006c).

Vyplývá tak, že sociální pojištění představuje pro občana zákonnou povinnost odvádět část příjmu do státního rozpočtu a v případě výskytu sociální události stát dokáže příjem nahradit tak, aby se občan neocítl bez finančních prostředků, potřebných k zajištění základních životních potřeb.

1.2 Státní sociální podpora

„Sociální podpora se používá tam, kde rámec pojištění je úzký nebo z jiného důvodu nepoužitelný pro zajištění sociální stability a bezpečnosti občana“ (Krebs, 2005, s. 161).

Podle Večeři *„je výrazem státem organizované solidarity a hrazena je z daní“ (Večeřa, 1996, s. 88),* přičemž stát přispívá pouze tam, kde na to občan sám nestačí a to v případě celospolečensky uznané sociální události, na níž se nebývá možné předem připravit (Večeřa, 1996, s. 88).

System státní sociální podpory je většinou určen rodinám s dětmi, je tedy otevřen poměrně širokému spektru populace a poskytnuté dávky jsou zpravidla financovány ze státního rozpočtu (Koldinská, 2007, s. 26). Nárok na dávky je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (ČR, 1995a), dále jen zákon o státní sociální podpoře, a v současné době je možné žádat o pět základních typů dávek – přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, porodné, pohřebné.

Při stanovení nároku na některé z dávek se vychází z příjmových poměrů žadatele. Zákon o státní sociální podpoře v § 2 stanovuje, které dávky jsou poskytovány v závislosti na výši příjmu - přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné. Nárok na uvedené dávky vzniká na základě testu příjmu a zjištění, že příjem rodiny nedosahuje určité stanovené hranice (Koldinská, 2007, s. 26).

Účelem systému je podpora v určitých, státem uznaných sociálních situacích, realizována je prostřednictvím Úřadu práce České republiky, přičemž není vyloučen souběh výplaty více dávek společně posuzovaným osobám. Dávky státní sociální podpory doplňují příjmy, zejména rodinám s nezaopatřenými dětmi a osobám s nízkými příjmy.

1.3 Sociální pomoc

„Sociální pomoc vyjadřuje skutečnost, že se občan dostal do situace, kdy není v jeho silách se sám zaopatřit, není sociálně pojištěn a ani nesplnil podmínky vzniku nároku na státní zaopatření“ (Krebs, 2005, s. 161).

Koldinská (2007, s. 34) považuje systém sociální pomoci za velmi individualizovaný a určený těm jedincům, jejichž sociální situace je, nebo může být zvláště závažná a je třeba ji řešit zvláštními prostředky.

Sociální pomoc dle Tomeše (2010, s. 37) tak označuje nejstarší formu přerozdělování, kterou stát pomáhal prokazatelně potřebným ve stavu nouze k uspokojení základních potřeb v nezbytném či přiměřeném rozsahu. Uvádí dále, že nové pojetí sociální pomoci klade větší důraz na aktivní úlohu klienta a jeho občanskou odpovědnost za sebe a svoji rodinu.

Za předpokladu, že v podmínkách demokratické společnosti nese každý občan odpovědnost sám za sebe a svou budoucnost, je cílem sociální pomoci (Krebs, 2005, s. 262-263):

- navrátit takovému občanu co nejrychleji sociální suverenitu,
- pomoci mu překonat přechodně stadium sociálně-ekonomických obtíží,
- řešit jeho trvalé sociálně svízelné postavení.

Jedná se především o pomoc aktivizující, která vede k dosažení způsobilosti k soběstačnému životu ve společnosti (Krebs, 2005, s. 263). Základní nástroje poskytnutí sociální pomoci dle Krebse (2005, s. 264) tvoří:

- poradenství,
- prevence sociálně patologických jevů,
- sociálně-právní ochrana,
- dávky sociální pomoci (v peněžní i věcné podobě) a

- sociální služby.

Dnešní pojetí sociální pomoci klade oproti dosavadnímu pojetí větší důraz na vlastní snahu a aktivitu občana, aby se hlavně sám podílel na zlepšení své situace. Tomeš (2010, s. 37) klade důraz nejen na aktivitu občana, ale také na jeho občanskou odpovědnost za sebe a svou rodinu, které není zbaven ani ve stavu nouze, kterou nemůže překonat vlastními silami.

Nástroje sociální pomoci mají pomoci překonat nepříznivou životní situaci občana a jsou realizovány ve formě peněžní, věcné nebo prostřednictvím služeb (Tomeš, 2010, s. 37).

Cílem sociální pomoci je tak prostřednictvím různých nástrojů a institucí pomoci občanům vymanit se z nepříznivé životní situace, kterou nejsou schopni sami, nebo s pomocí rodiny, vlastními silami vyřešit.

1.4 Záchranná sociální síť

Vzhledem k tomu, že má bakalářská práce je zaměřena na systém pomoci v hmotné nouzi a její klienty, považuji za důležité vysvětlit pojem záchranná sociální síť. Již v předchozí části jsem zmínila, že sociální reforma započatá v roce 1990 zahrnovala koncept záchranné sociální sítě

„Záchrannou sociální síť lze vymezit jako soubor různých legislativních norem upravujících různá sociálněpolitická opatření, kterými stát garantuje všem občanům určitou minimální úroveň pomoci v případě, že se ocitnou v závažných a státem uznaných nouzových sociálních situacích“ (Krebs, 2005, s. 96-97).

Podle Matouška (2007, s. 30) tímto pojmem tak byl označen systém podpory minimálních příjmů lidí, sloužící k odstranění nebo zmírnění negativních sociálních důsledků „transformačního šoku“. V praxi to znamenalo přijetí zákona o životním minimu a zákona o sociální potřebnosti v roce 1991, které byly účinné do konce roku 2006.

Zákon o sociální potřebnosti byl v souladu se změnami a potřebami ve společnosti nahrazen zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů (ČR, 2006b), a to s účinností od 1. 1. 2007. Tato právní úprava patří do systému sociální pomoci a dávky pomoci v hmotné nouzi představují opravdu poslední možnost občana, tzv. poslední záchrannou sociální síť k zajištění základních životních podmínek. Tímto stát garantuje občanům zajištění minimálního příjmu pro přežití.

Podle uvedených definic vyplývá, že v rámci sociální politiky státu je systém sociálního zabezpečení nastavený tak, že stát je nápomocen při řešení jednotlivých sociálních událostí a nepříznivých životních situací, které mohou občana postihnout. V případě poskytnutí pomoci se přihlíží k tomu, zda mohl občan tuto situaci předpokládat a připravit se na ni, a v uznaných situacích je stát připraven občanovi přechodně doplnit snížený příjem. V poslední řadě stát garantuje zajištění pomoci a minimálního příjmu pro občana, který již využil všechny své možnosti a nemá již ve své situaci jiné východisko, než se stát zcela závislým na podpoře státu prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi.

2 Systém pomoci v hmotné nouzi

Předmětem této kapitoly je popis systému pomoci v hmotné nouzi, jsou vysvětleny základní pojmy, které s danou problematikou souvisí. Nejvíce prostoru je věnováno dávce příspěvek na živobytí a jejím podmínkám, osobám nacházejícím se ve stavu hmotné nouze, posouzení a stanovení nároku na výplatu dávky. Je uveden způsob výpočtu a faktory ovlivňující výši příspěvku na živobytí. Stručně je nastíněna charakteristika také ostatních dávek pomoci v hmotné nouzi. Záměrem je podat základní přehled o fungování systému pomoci v hmotné nouzi se zaměřením na činitele, které mají vliv na výši příspěvku na živobytí po novelizaci zákona o pomoci v hmotné nouzi.

2.1 Hmotná nouze

V Listině základních práv a svobod (ČR, 1993) je uvedeno, že každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek. Podle Becka *„je pojem hmotná nouze možné charakterizovat jako specifickou sociální situaci osoby (včetně společně posuzovaných osob), která se vyznačuje nedostatkem finančních prostředků a ostatních předmětů, popř. služeb, potřebných k uspokojování základních životních potřeb“* (Beck, 2016, s. 5).

Stav hmotné nouze popisuje Tomeš (1998, s. 71) jako situaci, ve které se nachází občan, jehož základní životní podmínky nejsou zabezpečeny dostatečným příjmem a nemůže vlastním přičiněním ani za pomoci rodiny tyto podmínky a prostředky dostatečně zajistit.

Nárok na poskytnutí pomoci osobám nacházejícím se v hmotné nouzi upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů (ČR, 2006b), dále jen zákon o pomoci v hmotné nouzi.

Dle této právní úpravy jsou základní životní podmínky zajištěny prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi, přičemž rozlišujeme tři základní dávky:

- příspěvek na živobytí,
- doplatek na bydlení a
- mimořádná okamžitá pomoc.

Jedná se o nepojistné sociální dávky, kdy pro účely posuzování stavu hmotné nouze se dle § 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi zkoumají příjmy a sociální a majetkové poměry žadatele o dávku, případně dalších společně posuzovaných osob.

„Pomoc v hmotné nouzi ze strany státu by měla být subsidiární, tedy měla přijít až tehdy, nemůže-li poskytnout podporu v dostatečném rozsahu rodina“ (Šabatová, 2017, s. 120). Dávky pomoci v hmotné nouzi mohou být tak přiznány v těch případech, kdy klient již vyčerpal všechny své možnosti ke zlepšení své situace a nadále se nachází v obtížné situaci. Jedná se o politické opatření, kterým stát bojuje proti sociálnímu vyloučení (Beck, 2016, s. 2).

Při stanovení výše dávek pomoci v hmotné nouzi se vychází z částek životního a existenčního minima. Částky jsou stanoveny v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů (ČR, 2006a), dále jen zákon o životním a existenčním minimu.

2.2 Životní minimum

Krebs (2005, s. 272) vysvětluje pojem v obecném významu, pod kterým rozumíme životním minimem soubor statků a služeb, které umožňují domácnosti nebo jednotlivci uspokojovat jejich potřeby v míře minimálně nezbytné v dané etapě vývoje společnosti.

Dle § 1 zákona o životním a existenčním minimu je životní minimum definováno jako minimální hranice peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Zároveň je v odstavci 3, § 1 uvedeného zákona stanoveno, že nezahrnuje nezbytné náklady na bydlení.

Částka životního minima má podle Becka (2016, s. 237) osobě zabezpečit pocit soběstačnosti a ekonomické jistoty, aby mohla zajistit své živobytí v přijatelném rozsahu, jedná se zejména o zajištění odpovídající výživy, hygieny a oblečení.

„Životní minimum bylo zákonem stanoveno jako společensky uznaná minimální hranice příjmu občana, pod níž nastává stav hmotné nouze“ (Beck, 2016, s. 238).

Zákon o životním a existenčním minimu rozlišuje životní minimum jednotlivce a životní minimum společně posuzovaných osob. Výše částky životního minima tak není pro všechny osoby vždy stejná. Výše životního minima jednotlivce je uvedena v § 2 zákona o životním a existenčním minimu. V případě společného posuzování více osob určuje výši životního minima § 3 zákona o životním a existenčním minimu, přičemž se přihlíží k věku a pořadí těchto posuzovaných osob, rozhoduje také nezaopatřenost dítěte.

Životní minimum jsem již také zmínila u výkladu dávek státní sociální podpory. Je využíváno jako hranice při výpočtu nároku na testované dávky z tohoto systému. Podle Becka (2016, s. 237) se jedná pouze o kritéria určení nároku a výše jednotlivých sociálních dávek. Dodává, že ustanovení zákona o životním a existenčním minimu se využívá především pro účely dávek pomoci v hmotné nouzi, ale jsou na něm odvislé i další sociální dávky či jiné systémy, například dávky státní sociální podpory, dávky pro osoby se zdravotním postižením, soudní praxe – občanský soudní řád.

Výše částek životního minima, které jsou v účinnosti od 1. 1. 2012, uvádím v tabulce č. 1, pro srovnání uvádím také stanovenou částku existenčního minima, tento pojem bude vysvětlen vzápětí.

Tabulka č. 1 Částky životního a existenčního minima v Kč na měsíc

pro jednotlivce	3 410
pro první osobu v domácnosti	3 140
pro druhou a další osobu v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem	2 830
pro nezaopatřené dítě ve věku:	
- do 6 let	1 740
- 6 – 15 let	2 140
- 15 – 26 let (nezaopatřené dítě)	2 450
existenční minimum	2 200

Zdroj: Zákon o životním a existenčním minimu (ČR, 2006a)

2.3 Existenční minimum

Definice existenčního minima je také přímo uvedena v § 5 zákona o životním a existenčním minimu, a to jako minimální hranice příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.

Jak uvádí Beck (2016, s. 237), částka existenčního minima je nejmenší možná výše příjmu, která má postačit osobě na jeden měsíc k zabezpečení těch nejzákladnějších životních podmínek.

Dle § 24 zákona o pomoci v hmotné nouzi tvoří existenční minimum základ pro stanovení částek živobytí osob považovaných za osoby v hmotné nouzi, kdy je navyšováno za stanovených podmínek až do výše životního minima osoby. Výjimku dle uvedeného paragrafu tvoří nezaopatřené dítě, starobní důchodce, osoby invalidní ve třetím stupni invalidity osoby starší 68 let, v těchto případech mají osoby vždy nárok na částku životního minima.

Existenční minimum je určeno k zajištění potřeb člověka tak, aby nedošlo k ohrožení jeho života a zdraví. Výše existenčního minima je stanovována

vládou spolu s částkami životního minima a jejich výše může být nařízením vlády zvyšována – valorizována. Zvyšování částek životního a existenčního minima je možné pravidelně k 1. lednu, nebo mimořádně dle platného valorizačního mechanismu, uvedeného v § 9 zákona o životním a existenčním minimu. Podle Becka (2016, s. 267) je valorizační mechanismus potřeba, aby bylo možné v případě podstatných změn v příjmové politice a v případě situace nárůstu inflace upravovat výši částek životního a existenčního minima.

Nařízením vlády č. 61/2020 (ČR, 2020) došlo ke zvýšení částek životního a existenčního minima s účinností od 1. 4. 2020. Pro zajímavost uvádím nově stanovené částky v příloze č. 1. Tato skutečnost žádným způsobem neovlivňuje výsledky mého empirického šetření, která porovnává roky 2016 a 2018.

2.4 Příspěvek na živobytí

Příspěvek na živobytí je základní dávkou systému pomoci v hmotné nouzi, která je vyplácena opakovaně a má obligatorní charakter, kdy ze zákona vzniká nárok splněním poslední ze zákona požadovaných podmínek (Tomeš, 2010, s. 339). Jejím účelem je zajištění základních životních podmínek občana. Podle Becka (2016, s. 79) se jedná především o zabezpečení stravy, ošacení, obuvi, základních hygienických potřeb apod.

Podle § 21 zákona o pomoci v hmotné nouzi má nárok na příspěvek na živobytí osoba nacházející se v hmotné nouzi dle § 2, odst. 2 uvedeného zákona, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob nedosahuje částky živobytí. Za tímto účelem je v zákoně o pomoci v hmotné nouzi stanoveno, které osoby splňují podmínku hmotné nouze.

Osoba v hmotné nouzi

Osoba, která se nachází v hmotné nouzi, je uvedena v § 2, odst. 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi a pokud není stanoveno jinak, jedná se o osobu:

a) její příjem a příjem společně posuzovaných osob po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí,

b) nebo dosahuje sám nebo spolu s příspěvkem na živobytí částky živobytí, ale nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení a služeb s bydlením spojených,

příčemž si nemůže tento příjem zvýšit vzhledem ke svému zdravotnímu stavu, věku nebo jiných vážných důvodů vlastním přičiněním a zabezpečení jeho základních životních podmínek je vážně ohroženo.

Cíl mé bakalářské práce se týká osob nacházejících se v hmotné nouzi, tudíž osob, které nemohou být považovány za osoby nacházející se v hmotné nouzi dle § 3 zákona o pomoci v hmotné nouzi, uvádím pro zajímavost v příloze č. 2.

„Jednou ze základních podmínek, aby osoba byla považována za osobu v hmotné nouzi, je předpoklad aktivity v rámci pracovního trhu nebo v rámci služeb zaměstnanosti“ (Beck, 2006, s. 17). Toto tvrzení se projevuje zejména u hodnocení možnosti zvýšit si svůj příjem vlastním přičiněním, jak bude osvětleno dále v textu.

Zvýšení příjmu vlastním přičiněním

Při posuzování stavu hmotné nouze je přihlíženo k tomu, zda si osoba může vzhledem ke svému zdravotnímu stavu, věku nebo jiným vážným důvodům zvýšit svůj příjem vlastním přičiněním. Příčemž se tím rozumí dle § 11, odst. 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi:

- řádným uplatněním nároků a pohledávek,
- prodejem nebo jiným využitím majetku,
- vlastní prací.

Poslední podmínka zvýšení příjmu vlastní prací byla do zákona o pomoci v hmotné nouzi přidána a schválena s účinností od 1. 2. 2017. Tato podmínka dle § 24, odst. 1, písm. f) zákona o pomoci v hmotné nouzi má vliv na výši částky živobytí především u osob, které pobírají příspěvek na živobytí déle jak šest kalendářních měsíců. Zkoumání míry naplnění této podmínky je předmětem mé bakalářské práce.

Vzhledem k tomu, že nejsou všechny osoby považované za osoby nacházející se v hmotné nouzi schopné vzhledem ke svému zdravotnímu stavu, věku a jiných vážných důvodů vykonávat práci, byly tyto osoby uvedeny § 3, odst. 1, písm. a) body 1 až 10 zákona o pomoci v hmotné nouzi a tvoří výjimku. U těchto osob se podmínka zvýšení příjmu vlastní prací nezkoumá a uvádím je v příloze č. 3.

Pro upřesnění je v § 12 zákona o pomoci v hmotné nouzi uvedeno, co se považuje za zvýšení příjmu vlastní prací:

- započítí výdělečné činnosti u osoby nepracující,
- zvýšení rozsahu a intenzity výdělečné činnosti,
- využití možnosti vykonávat lépe placenou výdělečnou činnost

a co se považuje za projevenou snahu:

- prokázaná vlastní snaha o zvýšení příjmu z výdělečné činnosti, zejména aktivní součinností s úřadem práce ve spojitosti s evidencí uchazečů o zaměstnání,
- výkon veřejně prospěšných prací nebo krátkodobého zaměstnání,
- výkon veřejné služby v minimálním rozsahu 20 hodin měsíčně.

Částka živobytí osoby a společně posuzovaných osob

Jedná se o důležitou veličinu, která ovlivňuje nárok a výši dávek pomoci v hmotné nouzi. Při zachování smyslu a účelu zákona o pomoci v hmotné nouzi pojmem živobytí osoby Beck (2016, s. 88) rozumí určitou finanční částku vyjádřenou v korunách, kterou osoba potřebuje k zabezpečení svých základních životních potřeb, na určité společensky dohodnuté úrovni.

Výše částky živobytí upravuje § 24 – 29 zákona o pomoci v hmotné nouzi, přičemž se hodnotí snaha zvýšení příjmu vlastní prací, využití majetku, uplatnění nároků a pohledávek nebo zvýšené náklady na dietní stravování.

Částka živobytí může být dle platné právní úpravy navyšována:

- z důvodu hodnocení snahy zvýšení příjmu vlastní prací o 40 % rozdílu mezi životním a existenčním minimem osoby (§ 25 zákona o pomoci v hmotné nouzi,
- z důvodu hodnocení možnosti využití majetku o 30 % mezi životním a existenčním minimem osoby (§ 26 zákona o pomoci v hmotné nouzi)
- a
- z důvodu hodnocení možnosti uplatnění nároků a pohledávek o 30 % mezi životním a existenčním minimem osoby (§ 27 zákona o pomoci v hmotné nouzi).

Pro tento účel jsou s účinností od 1. 2. 2017 stanoveny skupiny osob podle toho, na jakou částku živobytí mají nárok:

- a) nezaopatřené dítě, poživatel starobního důchodu, osoba invalidní ve třetím stupni, osoba starší 68 let – stanovena vždy ve výši životního minima osoby, popřípadě je zvýšena z důvodu nutnosti dietního stravování,
- b) osoba, která je v evidenci uchazečů o zaměstnání a v posledních šesti kalendářních měsících před podáním žádosti o dávku pomoci v hmotné

nouzi jí byl skončen pracovněprávní vztah z důvodu porušení jejích povinností zvláště hrubým způsobem nebo jí byl ukončen pracovní poměr z obdobného důvodu – stanovena ve výši existenčního minima, popřípadě je zvýšena z důvodu nutnosti dietního stravování,

c) osoba, která dluží na výživném pro nezletilé dítě částku vyšší než trojnásobek měsíční splátky stanovené rozhodnutím soudu nebo stanovené jiným způsobem, nejedná se o osobu, které vznikl dluh až po uplatnění žádosti o dávku pomoci v hmotné nouzi nebo která podala soudní návrh na snížení či zrušení vyživovací povinnosti – stanovena ve výši existenčního minima, popřípadě zvýšenou z důvodu nutnosti dietního stravování,

d) osoba, které je poskytována zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení po celý kalendářní měsíc – stanovena ve výši existenčního minima, popřípadě zvýšenou z důvodu nutnosti dietního stravování,

e) osoba, která vykonávala veřejnou službu v rozsahu alespoň 30 hodin v kalendářním měsíci – stanovena ve výši existenčního minima a je zvýšena o polovinu rozdílu mezi životním a existenčním minimem jednotlivce, popřípadě navýšena za snahu o zvýšení příjmu vlastním přičiněním a zvýšenou z důvodu nutnosti dietního stravování,

f) osoba, která pobírá příspěvek na živobytí déle než šest kalendářních měsíců – stanovena ve výši existenčního minima, popřípadě zvýšenou z důvodu nutnosti dietního stravování, toto ustanovení se nevztahuje na osobu:

- u které se nezkoumá snaha zvýšit si příjem vlastní prací,

- s nárokem na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci,

- prokazatelně se účastní na projektech organizovaných krajskou pobočkou úřadu práce,

- která je výdělečně činná,
 - která je invalidní ve druhém stupni,
 - která vykonává veřejnou službu v rozsahu 20 hodin v kalendářním měsíci,
- g) osoba, kterou nelze přiřadit do uvedených kategorií – stanovena ve výši existenčního minima, popřípadě navýšena za snahu o zvýšení příjmu vlastním přičiněním a zvýšenou z důvodu nutnosti dietního stravování.

Částka živobytí společně posuzovaných osob činí podle § 24, odst. 3 zákona o pomoci v hmotné nouzi součet částek živobytí osob, které jsou osobami společně posuzovanými.

Vzhledem k tomu, že novelizací zákona o pomoci v hmotné nouzi v roce 2017 došlo k zásadní změně v dosavadním systému posuzování osob nacházejících se v hmotné nouzi a stanovení jejich částky živobytí, byla Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR vydána Instrukce č. 1/2017 (Jirková, Trejbal Sokolovská, 2017) za účelem sjednocení postupu všech orgánů pomoci v hmotné nouzi. Současně došlo na úřadech práce k většímu propojení informačních systémů používaných na oddělení hmotné nouze a oddělení zprostředkování zaměstnání. Zaměstnanosti na oddělení hmotné nouze tak získali přístup ke sdíleným informacím o svých klientech z oddělení zprostředkování zaměstnání.

Navýšení částky živobytí výkonem veřejné služby

Pojem veřejné služby byl do systému pomoci v hmotné nouzi zaveden s účinností od 1. ledna 2009 jako jedna z možností směřujících k zachování pracovních schopností a dovedností osob, které dlouhodobě setrvávají v hmotné nouzi. Cílem bylo podpořit vlastní aktivitu osob při řešení své momentální životní situace (Beck, 2012, s. 149).

Do konce roku 2011 měl výkon veřejné služby vliv na výši částky živobytí. Pokud osoba v hmotné nouzi vykonávala veřejnou službu v rozsahu alespoň 20 hodin měsíčně, nedocházelo u ní k poklesu částky živobytí na existenčním minimum, a pokud odpracovala alespoň 30 hodin měsíčně, částka živobytí se jí navýšila (Beck, 2012, s. 149). Od 1. ledna 2012 se výkon veřejné služby pro účely navyšování částky živobytí přestal hodnotit (Beck, 2016, s. 76).

S účinností od 1. 2. 2017 byla do zákona o pomoci v hmotné nouzi vrácena povinnost vykonávat veřejnou službu pod sankcí snížení dávky pomoci v hmotné nouzi (Šabatová, 2017, s. 139).

Podle § 18a zákona o pomoci v hmotné nouzi se veřejnou službou rozumí pomoc obcím nebo dalším subjektům zejména v oblastech zlepšování životního prostředí, udržování čistoty ulic a jiných veřejných prostranství, pomoc v oblasti kulturního a sportovního rozvoje a sociální péče.

Výpočet příspěvku na živobytí

Pro výpočet výše příspěvku na živobytí je stěžejní předložení příjmů občana a společně posuzovaných osob, které žádají o dávku pomoci v hmotné nouzi. Beck (2016, s. 44) ho považuje dokonce za jednu z nejdůležitějších veličin ovlivňujících nárok na dávky pomoci v hmotné nouzi.

Příjmy, které jsou pro účely dávek pomoci v hmotné nouzi započítávány, jsou uvedeny v § 7 a 8 zákona o životním a existenčním minimu. Způsob jejich zápočtu je upraven v § 9 zákona o pomoci v hmotné nouzi a uvádím jej v příloze č. 4.

„Při hodnocení příjmu pro účely posouzení stavu hmotné nouze a nároku na příspěvek na živobytí se uplatňuje jeden z motivačních proků zákona. Jde o zvýhodnění osob, které pracují, které přijmou i méně placenou práci, oproti osobám, které setrávají pouze na dávkách pomoci v hmotné nouzi“ (Krebs, 2010, s. 301).

Díky tomuto způsobu zápočtu rozhodných příjmů jde podle Becka (2012, s. 82) o pozitivní motivaci osob, která umožňuje i při nižším příjmu z výdělečné činnosti dosáhnout na dávku pomoci v hmotné nouzi.

Příspěvek na živobytí může být přiznán po splnění zákonem předepsaných podmínek a postup jeho výpočtu upravuje § 23 zákona o pomoci v hmotné nouzi. „Výše příspěvku na živobytí se za kalendářní měsíc vypočte způsobem, že se od částky živobytí osoby (společně posuzovaných osob) odečte příjem této osoby (společně posuzovaných osob)“ (Beck, 2016, s. 85).

Uvedla jsem, že dávka příspěvek na živobytí je opakovanou dávkou. Toto tvrzení upřesňuje Beck (2016, s. 25), podle kterého se dávky nazývají opakujícími se, protože vznikne-li osobě (společně posuzovaným osobám) na ně nárok, jsou poskytovány opakovaně každý měsíc do doby, pokud nárok trvá. Z této definice vyplývá, že splnění podmínek a nárok pro přiznání příspěvku na živobytí se každý měsíc opětovně vyhodnocuje.

Další opakující se dávkou pomoci v hmotné nouzi, která je poskytována dle zákona o pomoci v hmotné nouzi, je doplatek na bydlení. V další části bych chtěla ve stručnosti popsat účel této dávky pomoci v hmotné nouzi.

2.5 Doplatek na bydlení

Doplatek na bydlení je druhou opakovanou dávkou systému pomoci v hmotné nouzi, poskytovanou dle § 33 – 35 zákona o pomoci v hmotné nouzi, která pomáhá řešit osobám úhradu odůvodněných nákladů na bydlení.

Doplatek na bydlení je další možností pomoci osobám, které i přes poskytnutý příspěvek na bydlení ze systému státní sociální podpory nemohou ze svých prostředků uhradit náklady spojené s užíváním bytu. Také může finančně vypomoci osobám, které nárok na příspěvek na bydlení

nárok nemají, ale přesto jejich celkové příjmy jsou tak nízké, že jim po úhradě nákladů na bydlení nezbyvá na jejich živobytí (Beck, 2016, s. 109).

Zákon o pomoci v hmotné nouzi umožňuje při splnění zákonných podmínek uvedených v § 33, odst. 6 poskytnout opakovanou dávku pomoci v hmotné nouzi doplatek na bydlení také v případech, kdy osoba užívá k bydlení nestandardní formu bydlení. Může se jednat o jiný než obytný prostor, ubytovací zařízení, domov pro seniory, domov pro osoby se zdravotním postižením, domov se zvláštním režimem, chráněné bydlení, dům na půl cesty, terapeutické komunity, zdravotnické zařízení lůžkové péče nebo azylový dům.

Tato opakovaná dávka pomoci v hmotné nouzi tak pomáhá vyrovnat výši finančních prostředků v případě, kdy po úhradě odůvodněných nákladů na bydlení klesne příjem osoby pod hranici částky živobytí osoby. Tímto je osobě garantována minimální výše příjmu na zajištění základních životních potřeb. Navíc je umožněno tento typ dávky použít i v případě nestandardního bydlení.

2.6 Mimořádná okamžitá pomoc

Jedinou jednorázovou dávkou, poskytovanou dle zákona o pomoci v hmotné nouzi, je mimořádná okamžitá pomoc.

„Účelem mimořádné okamžité pomoci je řešit nepříznivé sociální události tak, aby její příjemci měli zajištěno uspokojování základních životních potřeb, aby se neprohloubil jejich stav hmotné nouze, příp. aby nedošlo k jejich sociálnímu vyloučení“ (Šabatová, 2017, s. 201).

Zákon o pomoci v hmotné nouzi rozlišuje mimořádnou okamžitou pomoc podle účelu poskytnutí, kdy:

- osobě hrozí vážná újma na zdraví,

- osobu postihla vážná mimořádná událost,
- osoba nemá dostatek finančních prostředků na úhradu jednorázového výdaje,
- osoba nemá dostatek finančních prostředků na úhradu nákladů spojených s pořízením nebo opravou nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby,
- osoba nemá dostatek finančních prostředků na úhradu nákladů souvisejících se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte a na zajištění nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí,
- osoba je ohrožena sociálním vyloučením.

Podle Krebse (2010, s. 303) tak zákon o pomoci v hmotné nouzi rozeznává specifické sociální situace, kdy lze považovat osobu za osobu nacházející se v hmotné nouzi, protože nemá dostatečné prostředky k zabezpečení nezbytných životních podmínek, popř. k úhradě nezbytných jednorázových výdajů.

Mimořádná okamžitá pomoc je poskytována osobám, které jsou uznány osobami nacházejícími se v hmotné nouzi dle § 2, odst. 2 až 6 zákona o pomoci v hmotné nouzi s přihlédnutím k jejich příjmům, celkovým sociálním a majetkovým poměrům.

Po shrnutí a vyhodnocení všech informací můžeme konstatovat, že v případě výskytu nepříznivé sociální situace osoby dokáže stát zajistit potřebnou sociální pomoc. Je zajištěna prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi, kdy při stanovení nároku na dávku zhodnotí celkové sociální a majetkové poměry osoby, posoudí jeho vlastní aktivitu a podíl na řešení konkrétní situace a zároveň nastavením systému se snaží osoby dále pozitivně

motivovat. Podle Becka (2016, s. 8) se při řízení o dávkách pomoci v hmotné nouzi často využívá tzv. správní uvážení (diskreční pravomoc), jehož podstatou je orgánu pomoci v hmotné nouzi umožněno po zvážení všech možných okolností zvolit jedno z možných řešení, které konkrétní norma nabízí. Tímto pak může dojít až k žádoucí situaci, kdy se osoby nacházející se v nepříznivé životní situaci z ní vymaní a přestanou být závislé na sociálních dávkách, poskytovaných státem.

Poskytnutá pomoc je určena osobám k zajištění základních životních potřeb, týkající se zejména stravy, oblečení, hygienických potřeb, zahrnuje také pomoc k zajištění a udržení bydlení a pomáhá v případě nenadálých mimořádných výdajů. Prostřednictvím systému pomoci v hmotné nouzi tak stát naplňuje účel a funkci záchranné sociální sítě.

Vzhledem k tomu, že systém pomoci v hmotné nouzi je určen zejména osobám s nedostatkem finančních prostředků, u kterých došlo ke snížení nebo ztrátě příjmu, je využíván především osobami, které jsou vedeny jako uchazeči o zaměstnání na úřadu práce. Této problematice bude věnována následující kapitola.

3 Nezaměstnanost

Systém pomoci v hmotné nouzi je velmi úzce provázán s osobami, které nemají dostatek finančních prostředků na zajištění základních životních podmínek především v důsledku ztráty zaměstnání. Tyto osoby se za účelem hledání nového zaměstnání evidují jako uchazeči o zaměstnání na úřadech práce. S ohledem na tuto skutečnost jsou v této části bakalářské práce vysvětleny podstatné definice související s touto problematikou. Jsou uvedeny zejména nástroje řešení nezaměstnanosti, které jsou v praxi realizovány úřady práce za účelem zvýšení možnosti uplatnění osob na trhu práce. Této problematice je pozornost věnována především z toho důvodu, že využitím popsaných nástrojů dochází u osob nacházejících se v hmotné nouzi k ovlivnění výše částky živobytí.

3.1 Pojem nezaměstnanost

„Práce a pracovní uplatnění nepochybně náleží k základním atributům člověka. Práce je určující pro ekonomický a sociální status jedinců, roli a v podstatě také pro stabilitu a prosperitu celé společnosti“ (Krebs, 2010, s. 309).

Podle Mareše (1994, s. 16) je definice nezaměstnanosti založena nejen na tom, že osoba schopná práce je z možnosti pracovat v placeném zaměstnání vyřazena, ale i na tom, že se se svým vyřazením nespokojuje a hledá nové placené zaměstnání.

Podle Krebse (2010, s. 313) za nezaměstnané jsou zpravidla považováni ti, kteří aktivně práci hledají a jsou registrováni úřady práce. Za tímto účelem se většinou evidují jako uchazeči o zaměstnání dle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (ČR, 2004), dále jen zákon o zaměstnanosti.

Úřad práce České republiky vznikl v roce 1990 jako základní článek služeb zaměstnanosti. Od 1. 1. 2012 dle zákona č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky, ve znění pozdějších předpisů (ČR, 2011), dále jen úřad práce, zajišťuje a realizuje úkoly v oblastech politiky zaměstnanosti, ochrany zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele, státní sociální podpory, dávek pro osoby se zdravotním postižením, příspěvku na péči, pomoci v hmotné nouzi, inspekce poskytování sociálně-právní ochrany, dávek péstounské péče v rozsahu stanoveném příslušným zákonem. Má celostátní působnost a je řízen Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky.

Uchazečem o zaměstnání je dle § 24 zákona o zaměstnanosti fyzická osoba, která osobně požádá o zprostředkování vhodného zaměstnání krajskou pobočku úřadu práce a současně plní podmínky dle § 25 zákona o zaměstnanosti. Souběžně s evidencí je uchazečem o zaměstnání dle § 25, odst. 3 zákona o zaměstnanosti umožněn výkon činnosti:

- na základě pracovního nebo služebního poměru,
- na základě dohody o pracovní činnosti, pokud

měsíční výdělek nepřesáhne polovinu minimální mzdy.

Podle Krebse (2010, s. 312 a 316) je nezaměstnanost složitým jevem, který má ekonomické i sociální důsledky. Nezaměstnanost Koldinská (2007, s. 123) považuje za negativní sociální událost, protože sebou nese negativní důsledky pro život jedince a jeho rodiny. Zejména se jedná o nedostatek pracovní aktivity, což je v produktivním věku velmi nebezpečný fenomén především z dlouhodobého hlediska a absenci příjmu z výdělečné činnosti, čímž dochází k ohrožení chudobou.

„Nutnost žít jen z podpory v nezaměstnanosti, či dokonce jen ze sociální podpory vymezené na základě stanoveného minimálního příjmu, znamená pro nezaměstnaného a jeho rodinu velké snížení životní úrovně“ (Mareš, 1994, s. 63).

Při splnění zákonných podmínek má uchazeč o zaměstnání nárok na přiznání podpory v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci, poskytované dle § 39 – 57 zákona o zaměstnanosti. V případě nedostatečné výše finančních prostředků mohou osoby za účelem zajištění svých základních životních potřeb žádat stát o sociální pomoc, která je zajišťována prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi. Tento systém byl v předchozí kapitole popsán.

3.2 Politika zaměstnanosti

V předešlé části bakalářské práce jsem uvedla, že stát chrání své občany před nepříznivými životními událostmi z hlediska zajištění základních životních potřeb prostřednictvím sociální politiky.

V rámci politiky zaměstnanosti stát vyvíjí a realizuje kroky na ochranu občanů v rámci jejich pracovního uplatnění na trhu práce. Obecně lze politiku zaměstnanosti vymezit jako soubor opatření, kterými jsou spoluutvářeny podmínky pro dynamickou rovnováhu na trhu práce a pro efektivní využití pracovních sil (Krebs, 2010, s. 318).

Trh práce představuje nabídku a poptávku po pracovní síle a její ohodnocení. V klasickém pohledu pracovní trh organizuje produkci a distribuci práce jako směnné vztahy mezi prací a mzdou (Mareš, 1994, s. 48).

Krebs (2010, s. 310) uvádí, že se jedná o specifický trh, protože práce je funkcí pracovní síly, a proto je úzce svázána s osobností člověka.

Realizací politiky zaměstnanosti se stát snaží o rovnováhu mezi nabídkou a poptávkou pracovní síly prostřednictvím těchto aktivit (Krebs, 2010, s. 318-319):

- rozvíjí infrastrukturu trhu práce,
- podporuje vytváření nových pracovních míst a pracovních činností,
- zaměřuje se na zvýšení adaptability pracovní síly,
- podílí se na zabezpečení životních podmínek těch, kteří se stali dočasně nezaměstnanými, formou dávek a podpor v nezaměstnanosti,

přičemž rozlišujeme aktivní politiku zaměstnanosti a pasivní politiku zaměstnanosti (Krebs, 2010, s. 319).

Politika zaměstnanosti je v praxi realizována úřadem práce podle zákona o zaměstnanosti. V oblasti aktivní politiky zaměstnanosti se za účelem zvýšení možnosti pracovního uplatnění osob na trhu práce dle § 104 - 105 zákona o zaměstnanosti používají tyto nástroje a opatření:

- rekvalifikace,
- investiční pobídky,
- veřejně prospěšné práce,
- společensky účelná pracovní místa,
- překlenovací příspěvek,
- příspěvek v době částečné nezaměstnanosti,
- příspěvek na zapracování,
- příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program,
- poradenství,
- podpora zaměstnávání osob se zdravotním postižením,
- sdílené zprostředkování,
- cílené programy k řešení nezaměstnanosti.

Pasivní politika zaměstnanosti v podstatě zahrnuje vyplácení podpor v nezaměstnanosti, které slouží tomu, aby poskytly nezaměstnanému jistou náhradu jeho pracovního příjmu a současně ho motivovaly k novému a včasnému pracovnímu uplatnění (Krebs, 2005, s. 302).

Podle § 12 a § 25 zákona o pomoci v hmotné nouzi jsou nástroje aktivní a pasivní politiky zaměstnanosti hodnoceny jako projev prokazatelné snahy o zvýšení příjmu vlastní prací. V této souvislosti má osoba nacházející se v hmotné nouzi, která k řešení své situace používá uvedené nástroje, nárok na zvýšení částky živobytí.

V rámci realizované politiky zaměstnanosti se stát snaží o vyrovnaní nabídky a poptávky po pracovní síle. Snaží se prostřednictvím nástrojů aktivní politiky pomoci nezaměstnaným občanům zvýšit jejich možnosti uplatnění na pracovním trhu, podpořit je a tím zajistit opětovně finanční příjem z pracovního uplatnění. Výsledkem je ukončení závislosti občana na podpoře státu, čímž je mu umožněn další rozvoj a seberealizace.

V této kapitole jsem popsala základní pojmy, které souvisí s nezaměstnaností a s politikou zaměstnanosti státu ve vztahu k uchazečům o zaměstnání. Uvedla jsem nástroje, kterými je realizována aktivní a pasivní politika státu a jaký vliv mají na osoby nacházející se v hmotné nouzi.

Dosud jsem také uvedla a popsala všechny důležité pojmy, které souvisejí s mým výzkumem, dále již následuje metodická a empirická část bakalářské práce.

4 Metodická část

V teoretické části bakalářské práce jsem popsala systém sociálního zabezpečení, který je součástí sociální politiky státu, a vymezila, jakou funkci a místo v něm zaujímá systém pomoci v hmotné nouzi. Nejvíce jsem se věnovala popisu opakované dávky pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí, vysvětlila jsem, kdo může být příjemcem této dávky, jaké podmínky osoba musí splňovat a jakým způsobem je opakovaná dávka vypočtena. Zaměřila jsem se především na znaky, které mají vliv na stanovení výše příspěvku na živobytí. Po novelizaci zákona o pomoci v hmotné nouzi nastala největší změna u příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi, kteří jsou evidováni jako uchazeči o zaměstnání, z tohoto důvodu jsem vysvětlila také pojmy, které souvisí s nezaměstnaností. Současně jsem popsala, jaké možnosti jsou nabízeny úřadem práce příjemcům dávek pomoci v hmotné nouzi za účelem zvýšení částky živobytí v případě pobírání příspěvku na živobytí.

4.1 Cíl výzkumu

Po novelizaci zákona o pomoci v hmotné nouzi, která je platná od 1. 2. 2017, se začala odlišně hodnotit u klientů dávek pomoci v hmotné nouzi jejich snaha zvýšení příjmu vlastním přičiněním – vlastní prací. Účelem bylo, jak jsem již vysvětlila výše v textu, přimět klienty dávek pomoci v hmotné nouzi ke zvýšení aktivity při hledání zaměstnání tak, aby nezůstávali závislí na sociálních dávkách. Tato změna začala ovlivňovat výši přiznané dávky pomoci v hmotné nouzi příspěvku na živobytí poprvé po šesti kalendářních měsících od jejího účinku, tedy v průběhu roku 2017. V případě nedostatečné snahy klienta je dávka pomoci v hmotné nouzi snížena na částku existenčního minima. Současně novela zákona umožňovala, aby klientům při

státem uznaných aktivitách nadále zůstala dávka pomoci v hmotné nouzi ve výši životního minima ponechána.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem se změnila základní skladba skupiny klientů v porovnání před a po novelizaci zákona o pomoci v hmotné nouzi. Výzkum bude zaměřen na to, zda novelizace zákona vedla u klientů ke zvýšení snahy zvýšit si příjem vlastním přičiněním v okamžiku, kdy osobám hrozilo snížení dávek pomoci v hmotné nouzi na existenční minimum.

4.2 Výzkumná metoda

V rámci empirického šetření provedu analýzu dokumentů prostřednictvím kvantitativní strategie. Budu vycházet ze spisové dokumentace klientů oddělení dávek pomoci v hmotné nouzi, zároveň ke sběru dat použiji informační systémy užívané v agendě hmotné nouze Oknouze a na oddělení zprostředkování Okprace, používané na Kontaktním pracovišti Blansko, Úřadu práce České republiky. Informační systémy používané v těchto agendách zajišťuje celorepublikově firma Oksystem, která současně provozuje také systém pro dávky státní sociální podpory a dávky pro osoby se zdravotním postižením.

K provedení výzkumu a použití dat jsem obdržela písemný souhlas ředitelky Kontaktního pracoviště Blansko, Úřadu práce České republiky.

Moje bakalářská práce je zaměřena na změny po novelizaci zákona o pomoci v hmotné nouzi, platné od 1. 2. 2017. Vzhledem k tomu, že se jedná o změnu hodnocení snahy vlastním přičiněním – vlastní prací, která má vliv na výši dávky pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí, bude výzkum proveden u této dávky pomoci v hmotné nouzi. Zároveň jsem z výzkumu vyloučila nezaopatřené děti, protože se tato podmínka u těchto osob

nezkoumá a jejich částka živobytí je neměnná a dále osoby uvedené v podkapitole 2.4, které tvoří výjimku při zkoumání této podmínky.

Novela zákona o pomoci v hmotné nouzi ovlivnila dávky pomoci v hmotné nouzi poprvé po šesti kalendářních měsících od jejího účinku, tedy v průběhu roku 2017, jak bylo vysvětleno v podkapitole 2.4. S ohledem na tuto skutečnost budu zkoumat osoby nacházející se v hmotné nouzi v celém předcházejícím kalendářním roku 2016 a v celém roce následujícím, tedy v roce 2018.

Z používaných informačních systémů zjistím, které osoby byly považovány za osoby nacházející se v hmotné nouzi dle jejich základní skladby, kdo a jaké nástroje aktivní a pasivní politiky zaměstnanosti využil, případně i jiných možností hodnocených jako projev prokazatelné snahy, vygeneruji si z informačního systému také celkový počet vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí. Výzkum bude proveden také u osob s nárokem na dávku pomoci v hmotné nouzi ve výši existenčního minima. Vzhledem k tomu, že nelze z informačního systému generovat jednotlivé částky živobytí u společně posuzovaných osob, provedu výzkum v těch případech, kdy osoba nacházející se v hmotné nouzi je na dávce pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí posuzována samostatně.

V empirické části bakalářské práci budu zkoumat, k jakým změnám v základní skladbě skupiny klientů pobírajících dávky pomoci v hmotné nouzi došlo novelizací zákona o pomoci v hmotné nouzi, zda došlo po novelizaci zákona o pomoci v hmotné nouzi u osob, které jsou v evidenci úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání a jsou dopláceni dávkami pomoci v hmotné nouzi, ke změně v četnosti využívání nástrojů aktivní a pasivní politiky zaměstnanosti a dalších činností, které se hodnotí jako projev prokazatelné snahy o zvýšení příjmu vlastním přičiněním, jak se projevila

novelizace zákona o pomoci v hmotné nouzi na celkovém počtu vyplácených dávek příspěvku na živobytí a zda se novelizace projevila na počtu vyplácených dávek příspěvku na živobytí ve výši existenčního minima u osob samostatně posuzovaných.

5 Empirická část

V této části bakalářské práce se věnuji analýze získaných dat na Kontaktním pracovišti Blansko, Úřadu práce České republiky, kde pracuji jako referent oddělení hmotné nouze.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem se změnila základní skladba skupiny klientů v porovnání před a po novelizaci zákona o pomoci v hmotné nouzi. Při výzkumu jsem se zaměřila na to, zda novelizace zákona vedla u klientů ke zvýšení snahy zvýšit si příjem vlastním přičiněním v okamžiku, kdy osobám hrozilo snížení dávek pomoci v hmotné nouzi na existenční minimum. Výzkumné období se týká kalendářního roku 2016 a roku 2018. Z používaného informačního systému jsem nejdříve zjistila, jaká byla skladba skupiny všech osob, které pobíraly ve zkoumaném období dávku pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí. Zjištěná data za rok 2016 jsou uvedena v tabulce č. 2 a následně graficky znázorněna v grafu č. 1.

Nyní ještě uvádím vysvětlivky zkratk, použité v následujících tabulkách a grafech:

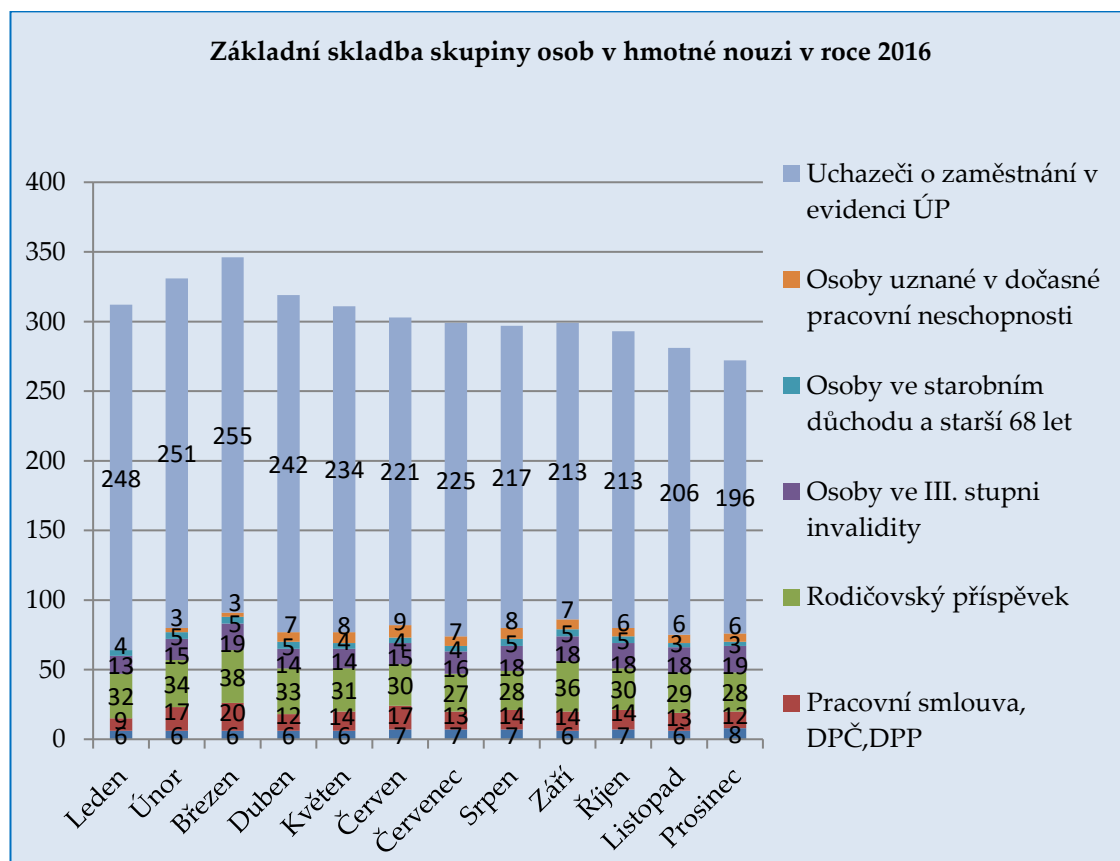
- 1) ÚP - Úřad práce České republiky, Kontaktní pracoviště Blansko
- 2) HN – hmotná nouze
- 3) PnP – příspěvek na péči
- 4) DPČ – dohoda o pracovní činnosti
- 5) DPP – dohoda o provedení práce
- 6) PnŽ – příspěvek na živobytí
- 7) APZ – aktivní politika zaměstnanosti
- 8) Pvn – podpora v nezaměstnanosti
- 9) PpR – podpora při rekvalifikaci
- 10) EM – existenční minimum

Tabulka č. 2 Základní skladba skupiny osob v hmotné nouzi v roce 2016

Rok 2016	Osoby s nárokem na PnP/ poskytlující pomoc	Pracovní smlouva, DPČ,DPP	Rodičovský příspěvek	Osoby ve III. stupni invalidity	Osoby ve starobním důchodu a starší 68 let	Osoby uznané v dočasné pracovní neschopnosti	Uchazeči o zaměstnání v evidenci ÚP	Celkový počet osob v HN
Leden	6	9	32	13	4	0	248	312
Únor	6	17	34	15	5	3	251	331
Březen	6	20	38	19	5	3	255	346
Duben	6	12	33	14	5	7	242	319
Květen	6	14	31	14	4	8	234	311
Červen	7	17	30	15	4	9	221	303
Červenec	7	13	27	16	4	7	225	299
Srpen	7	14	28	18	5	8	217	297
Září	6	14	36	18	5	7	213	299
Říjen	7	14	30	18	5	6	213	293
Listopad	6	13	29	18	3	6	206	281
Prosinec	8	12	28	19	3	6	196	272
Celkem	78	169	376	197	52	70	2721	3663

Zdroj: autorka, zpracováno z programového systému OKnouze

Graf č. 1 Základní skladba skupiny osob v hmotné nouzi v roce 2016

Zdroj: autorka, zpracováno z programového systému OKnouze

Z uvedeného grafu je patrné, že největší skupinu osob nacházející se v hmotné nouzi v roce 2016 tvořily osoby evidované na úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání, přičemž v měsíci březnu 2016 dosáhly nejvyššího počtu 255 osob a od tohoto měsíce jejich počet klesal a v měsíci prosinci činil již jen 196 osob. Druhou nejvíce zastoupenou skupinou jsou osoby pobírající rodičovský příspěvek. Ve všech případech se jedná o matky, které celodenně pečují o nezaopatřené dítě mladší čtyř let a nejsou výdělečně činné. Jejich počet se během roku pohyboval v rozmezí 27 až 38 osob měsíčně, přičemž v prosinci 2016 se jejich počet pohyboval u spodní hranice, činil pouze 28 osob.

Porovnáním počtu osob uznaných invalidními ve III. stupni invalidity vidíme, že počet osob této skupiny má vzrůstající tendenci, v měsíci lednu činil jejich počet 13 a v měsíci prosinci už bylo 19 osob dopláceno příspěvkem na živobytí. Takto je zřejmé, že dochází ke zvyšování počtu osob, které nemohou vzhledem ke svému zdravotnímu stavu vykonávat žádnou výdělečnou činnost.

Velmi proměnlivou skupinu tvoří osoby, které vykonávaly výdělečnou činnost. První polovina roku byla velmi rozdílná, kdy se počty pohybovaly v rozmezí 9 až 20 osob, v měsíci červenci jejich počet činil 13 osob a nadále se již do konce roku pohyboval kolem tohoto čísla. Ustálenou skupinu v roce 2016 tvoří osoby, které mají nárok na příspěvek na péči nebo poskytují pomoc osobám, pobírajícím příspěvek na péči. Jejich počet se pohyboval mezi 6 až 8 osobami. Stejně tak osoby, které mají nárok na starobní důchod nebo jsou starší 68 let, jejich počet během roku nebyl vyšší než 5 osob v měsíci.

Zajímavou skupinu tvoří osoby, které jsou na základě lékařského potvrzení uznány v dočasné pracovní neschopnosti. Tyto osoby nejsou nikde

evidovány, nemají uzavřený žádný pracovní vztah, nejsou sociálně pojištěny. V měsíci lednu nebyla žádná taková osoba doplácena dávkou pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí, od následujícího měsíce se ale jejich počet postupně zvyšoval až na 9 osob v měsíci červnu. Poté jejich počet postupně klesl na 6 osob v měsíci prosinci.

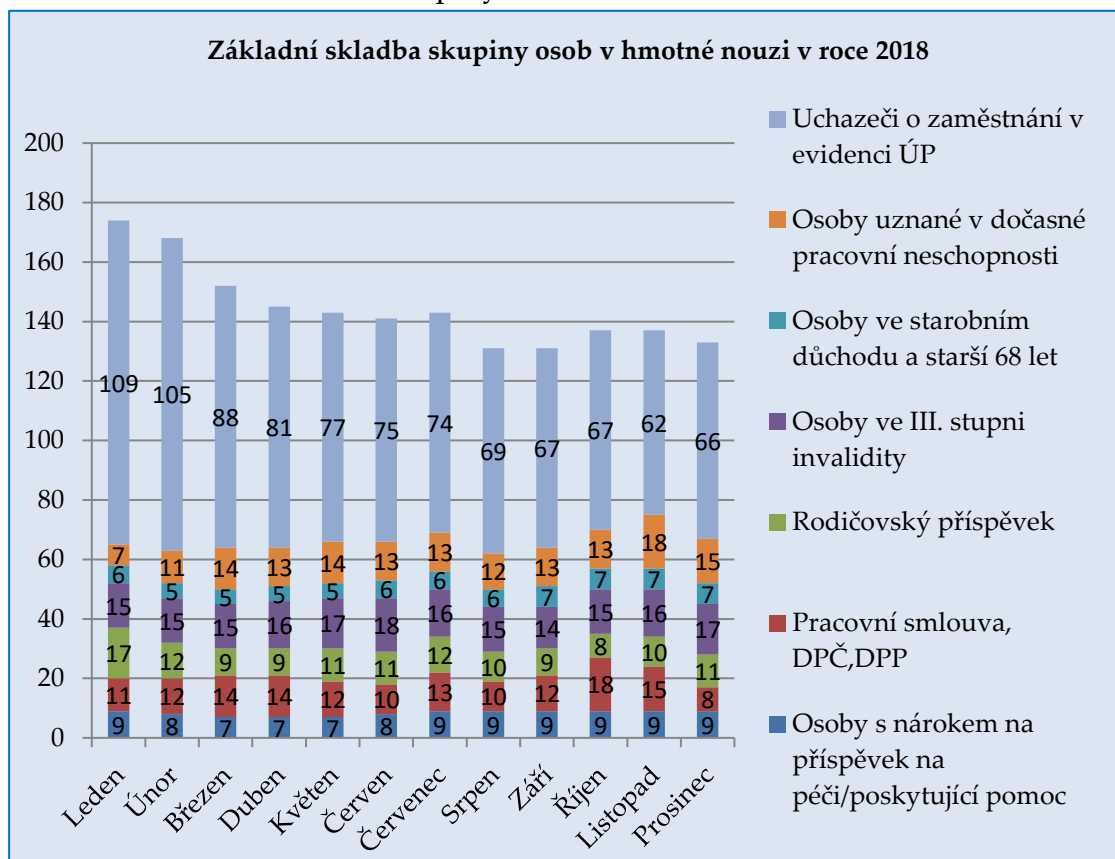
Stejným způsobem jsem dále zjistila, jaká byla základní skladba skupiny osob, které pobíraly dávku pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí v roce 2018. Zjištěná data jsou uvedena v tabulce č. 3 a následně graficky znázorněna v grafu č. 2.

Tabulka č. 3 Základní skladba skupiny osob v hmotné nouzi v roce 2018

Rok 2018	Osoby s nárokem na PnP/poskytující pomoc	Pracovní smlouva, DPČ,DPP	Rodičovský příspěvek	Osoby ve III. stupni invalidity	Osoby ve starobním důchodu a starší 68 let	Osoby uznané v dočasné pracovní neschopnosti	Uchazeči o zaměstnání v evidenci ÚP	Celkový počet osob v HN
Leden	9	11	17	15	6	7	109	174
Únor	8	12	12	15	5	11	105	168
Březen	7	14	9	15	5	14	88	152
Duben	7	14	9	16	5	13	81	145
Květen	7	12	11	17	5	14	77	143
Červen	8	10	11	18	6	13	75	141
Červenec	9	13	12	16	6	13	74	143
Srpen	9	10	10	15	6	12	69	131
Září	9	12	9	14	7	13	67	131
Říjen	9	18	8	15	7	13	67	137
Listopad	9	15	10	16	7	18	62	137
Prosinec	9	8	11	17	7	15	66	133
Celkem	100	149	129	189	72	156	940	1735

Zdroj: autorka, zpracováno z programového systému OKnouze

Graf č. 2 Základní skladba skupiny osob v hmotné nouzi v roce 2018

Zdroj: autorka, zpracováno z programového systému OKnouze

V roce 2018 tvořily největší skupinu osob nacházejících se v hmotné nouzi také osoby evidované jako uchazeči o zaměstnání. Počet osob měl nadále snižující se tendenci, kdy v měsíci lednu jejich počet činil 109 osob a v prosinci již jen 66 osob. Vyrovnaný stav počtu osob během roku můžeme vidět u skupiny osob s nárokem na příspěvek na péči nebo poskytují pomoc osobám, pobírajícím příspěvek na péči. V této skupině se po většinu roku jedná o 9 osob měsíčně. Stejně tak další vyrovnanou skupinou jsou osoby ve starobním důchodu nebo starší 68 let. V jejich případě se počet osob pohybuje v rozmezí 5 až 7 osob. Ustálený počet osob má také skupina osob, uznaných invalidními ve III. stupni invalidity.

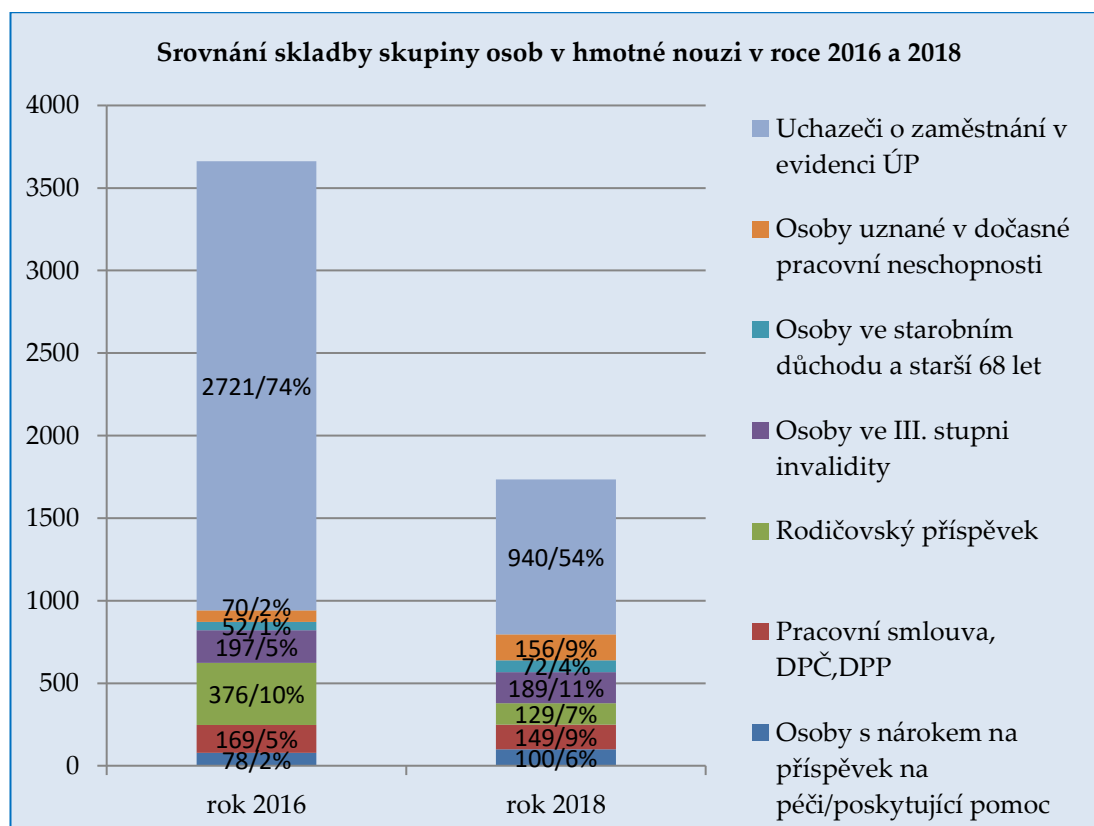
Počty osob, které vykonávaly výdělečnou činnost a byly dopláceny dávkami pomoci v hmotné nouzi, se během roku 2018 velmi měnily. V měsíci lednu

jejich počet činil 11 osob, v měsíci říjnu vystoupal až na 18 osob a v měsíci prosinci jejich počet činil pouze 8 osob.

Během roku 2018 postupně klesal počet osob v hmotné nouzi, které pobíraly rodičovský příspěvek, v měsíci prosinci jejich počet činil pouze 11 osob. Naopak vzrůstající tendenci vidíme u osob uznaných dočasně práce neschopnými. V měsíci lednu byl jejich počet 7 osob, do měsíce listopadu jejich počet vrostl až na 18 osob.

Dále jsem porovnávala celkové počty jednotlivých skupin, které tvoří základní skladbu skupiny osob v roce 2016 a 2018. Při zpracování dat jsem vycházela z celkového součtu osob, uvedených v tabulkách č. 2 a 3. Graficky jsou data znázorněna v následujícím grafu č. 3.

Graf č. 3 Srovnání skladby skupiny osob v hmotné nouzi v roce 2016 a 2018

Zdroj: autorka, zpracováno z programového systému OKnouze

Graf ukazuje složení celkového počtu osob, které byly považovány za osoby nacházející se v hmotné v letech 2016 a 2018 dle základní skladby skupiny osob. V roce 2016 bylo celkem 3 663 osob považováno za osoby nacházející se v hmotné nouzi, v roce 2018 se jednalo celkem o 1 735 osob. Největší skupinu tvoří osoby evidované na úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání, přičemž v roce 2016 tvořily 74 % celkového počtu osob, v roce 2018 podíl těchto osob činil již jen 54 % celkového počtu osob.

Zajímavé je srovnání počtu osob, které pobíraly rodičovský příspěvek, v tomto případě se počet těchto osob snížil z 376 na 129 osob, tedy na jednu třetinu.

V dalších skupinách došlo v roce 2018 oproti roku 2016 k navýšení poměrné části. U skupiny osob ve starobním důchodu nebo starší 68 let se poměr zvýšil o 3 procentní body, ve skupině osob pobírajících příspěvek na péči nebo poskytování pomoci osobám pobírajícím příspěvek na péči došlo ke zvýšení o 4 procentní body, v případě osob vykonávající výdělečnou činnost se počet také zvýšil o 4 procentní body vůči celkovému počtu osob.

Zajímavé srovnání můžeme vidět u skupiny osob uznaných invalidními ve III. stupni invalidity. V roce 2016 bylo celkem 197 osob považovaných v hmotné nouzi, v roce 2018 se jednalo o 189 osob. Při procentním srovnání vůči celkovému počtu osob považovaných v hmotné nouzi se ve výsledku jedná o zvýšení ve výši 6 procentních bodů.

K navýšení došlo také ve skupině osob uznaných dočasně práce neschopnými. V roce 2016 se jednalo o 70 osob, v roce 2018 činil počet těchto osob již 156. Došlo tak ke dvojnásobnému nárůstu počtu osob, ale při srovnání vůči celkovému počtu činí navýšení 7 procentních bodů.

Po vyhodnocení zjištěných dat můžeme konstatovat, že základní skladba skupiny osob se ve zkoumaných letech 2016 a 2018 značně změnila.

Při svém výzkumu jsem se dále zaměřila na osoby, vedené v evidenci uchazečů o zaměstnání, které byly považovány za osoby nacházející se v hmotné nouzi, a byla jim vyplácena dávka pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí v roce 2016 a 2018.

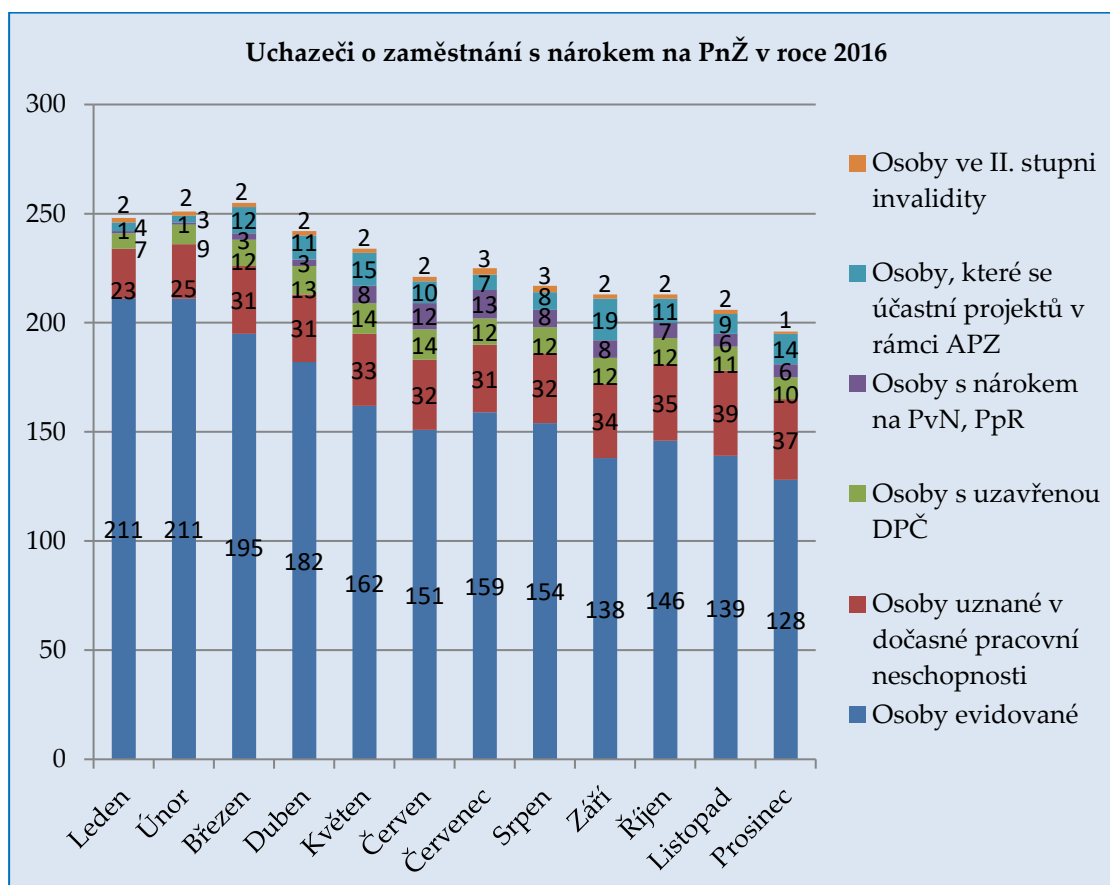
Zkoumala jsem, zda se jedná o osoby, které plní pouze základní podmínky evidence, zda využívají nástroje aktivní a pasivní politiky zaměstnanosti, případně další činnosti, které jsou dle zákona o pomoci v hmotné nouzi hodnoceny jako snaha zvýšit si svůj příjem vlastním přičiněním. Zjištěná data z používaných informačních systémů za rok 2016 jsou uvedena v tabulce č. 4 a současně zpracována v grafu č. 4.

Tabulka č. 4 Uchazeči o zaměstnání s nárokem na PnŽ v roce 2016

Rok 2016	Osoby evidované	Osoby uznané v dočasné pracovní neschopnosti	Osoby s uzavřenou DPČ	Osoby s nárokem na PnŽ, PpR	Osoby, které se účastní projektů v rámci APZ	Osoby ve II. stupni invalidity	Osoby vykonávající veřejnou službu	Celkový počet uchazečů o zaměstnání
Leden	211	23	7	1	4	2	0	248
Únor	211	25	9	1	3	2	0	251
Březen	195	31	12	3	12	2	0	255
Duben	182	31	13	3	11	2	0	242
Květen	162	33	14	8	15	2	0	234
Červen	151	32	14	12	10	2	0	221
Červenec	159	31	12	13	7	3	0	225
Srpen	154	32	12	8	8	3	0	217
Září	138	34	12	8	19	2	0	213
Říjen	146	35	12	7	11	2	0	213
Listopad	139	39	11	6	9	2	0	206
Prosinec	128	37	10	6	14	1	0	196
Celkem	1976	383	138	76	123	25	0	2721

Zdroj: autorka, zpracováno z programového systému OKnouze, Okprace

Graf č. 4 Uchazeči o zaměstnání s nárokem na PnŽ v roce 2016

Zdroj: autorka, zpracováno z programového systému OKnouze, Okprace

Tento graf ukazuje složení uchazečů o zaměstnání evidovaných na úřadu práce, kterým byla vyplácena dávka pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí v roce 2016. Celkem se jednalo o 2 721 osob.

Zcela jednoznačně je nejvíce zastoupena skupina osob, které byly zařazeny do evidence o zprostředkování zaměstnání a plnily pouze základní podmínky evidence. Tato zkoumaná skupina má postupně snižující se tendenci, kdy v měsíci lednu jejich počet činil 211 osob a v měsíci prosinci pouze 128 osob. Druhou větší skupinu představují osoby, které jsou v evidenci uchazečů o zaměstnání a jsou uznány dočasně práce neschopnými. U této skupiny je viditelný nárůst, na počátku období se jednalo o 23 osob, na konci období jejich počet činil 37 osob. Zcela

zanedbatelný počet pak představují osoby uznané invalidními ve II. stupni invalidity.

Další skupiny představují osoby, které kromě svých základních povinností uchazečů o zaměstnání vykonávají další aktivity, které jsou dle novely zákona o pomoci v hmotné nouzi hodnoceny jako snaha zvýšení příjmu vlastním přičiněním. Tyto osoby jsou výdělečně činné na základě uzavřené dohody o pracovní činnosti, mají nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo rekvalifikaci, účastní se programů organizovaných úřadem práce v rámci aktivní politiky zaměstnanosti. Poslední jmenovaná skupina vykazuje největší rozdíly v počtu osob, v měsíci únoru se jednalo pouze o 3 osoby, v měsíci září se programů aktivní politiky zaměstnanosti účastnilo 19 osob. Obdobně se chovala skupina osob s nárokem na podporu v nezaměstnanosti nebo při rekvalifikaci, v jejich případě se v lednu 2016 jednalo pouze o jednu osobu, v měsíci červenci pak podporu pobíral nejvyšší počet osob během celého roku, a to 13 osob. Osoby s uzavřenou dohodou o pracovní činnosti mohou být v evidenci uchazečů o zaměstnání, ale jejich přivýdělek nesmí přesáhnout hranici poloviny minimální mzdy. V měsíci lednu bylo 7 osob dopláceno dávkami pomoci v hmotné nouzi, v měsíci květnu se jejich počet zdvojnásobil na 14 osob. Poté však došlo k postupnému snižování a na konci sledovaného období jejich počet činil 10 osob.

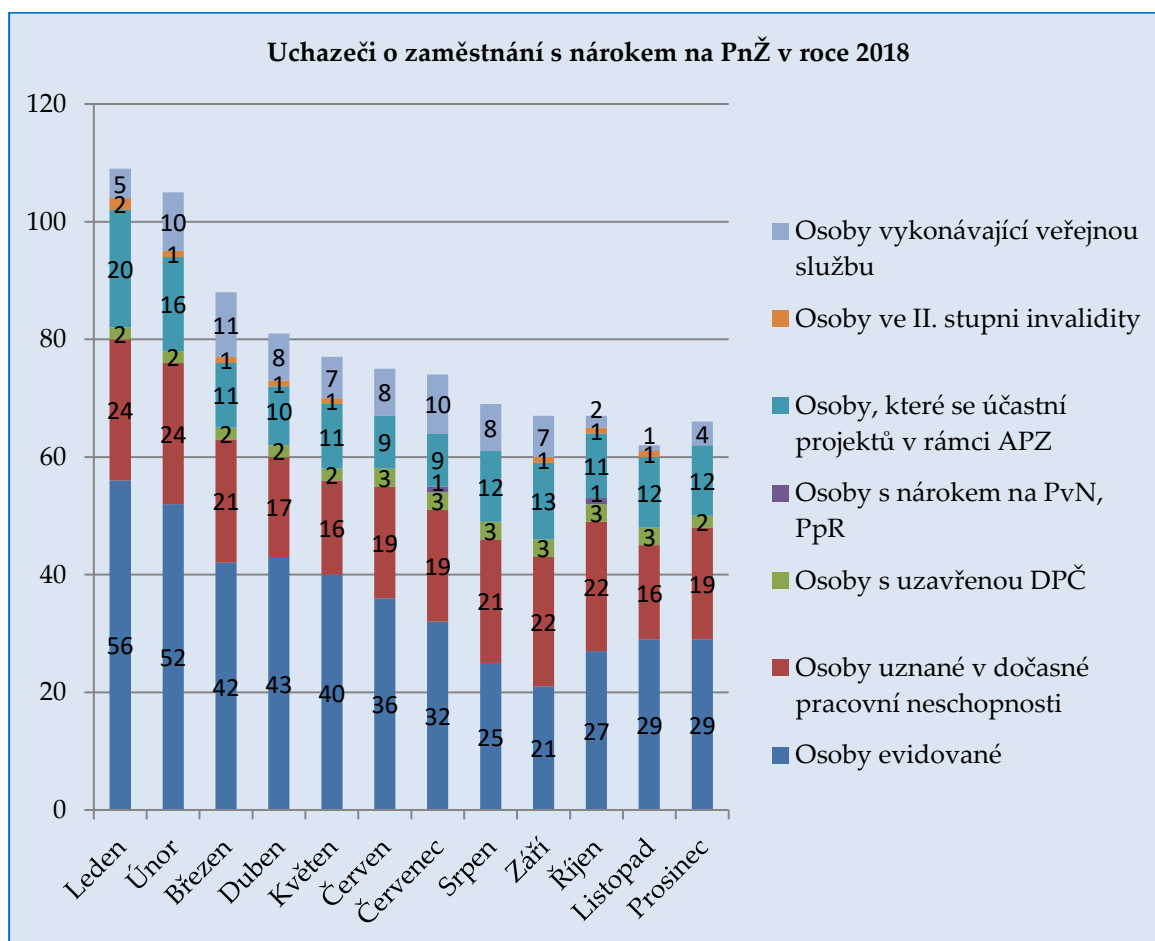
Za účelem dalšího srovnání jsem provedla také výzkum u osob vedených v evidenci uchazečů o zaměstnání, které byly považovány za osoby nacházející se v hmotné nouzi v roce 2018. Zjištěná data jsou uvedena v tabulce č. 5 a znázorněny v grafu č. 5.

Tabulka č. 5 Uchazeči o zaměstnání s nárokem na PnŽ v roce 2018

Rok 2018	Osoby evidované	Osoby uznané v dočasné pracovní neschopnosti	Osoby s uzavřenou DPČ	Osoby s nárokem na PvN, PpR	Osoby, které se účastní projektů v rámci APZ	Osoby ve II. stupni invalidity	Osoby vykonávající veřejnou službu	Celkový počet uchazečů o zaměstnání
Leden	56	24	2	0	20	2	5	109
Únor	52	24	2	0	16	1	10	105
Březen	42	21	2	0	11	1	11	88
Duben	43	17	2	0	10	1	8	81
Květen	40	16	2	0	11	1	7	77
Červen	36	19	3	0	9	0	8	75
Červenec	32	19	3	1	9	0	10	74
Srpen	25	21	3	0	12	0	8	69
Září	21	22	3	0	13	1	7	67
Říjen	27	22	3	1	11	1	2	67
Listopad	29	16	3	0	12	1	1	62
Prosinec	29	19	2	0	12	0	4	66
Celkem	432	240	30	2	146	9	81	940

Zdroj: autorka, zpracováno z programového systému OKnouze, Okprace

Graf č. 5 Uchazeči o zaměstnání s nárokem na PnŽ v roce 2018

Zdroj: autorka, zpracováno z programového systému OKnouze, Okprace

Podle tohoto grafu vidíme složení uchazečů o zaměstnání evidovaných na úřadu práce, kterým byla vyplácena dávka pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí v roce 2018. Celkem se jednalo o 940 osob.

Největší skupinu tvoří opět osoby, které byly zařazeny do evidence o zprostředkování zaměstnání a plnily pouze základní podmínky evidence. Největší počet osob můžeme vidět na počátku období, ale protože vývoj této skupiny má snižující se tendenci, došlo na konci roku 2018 ke snížení počtu osob skoro až na polovinu, tedy z 56 na 29 osob. Skupina osob dočasně práce neschopných má proměnlivou, ale zároveň také snižující se tendenci. V měsíci lednu se jednalo o 24 osob, v měsíci prosinci pak 19 osob.

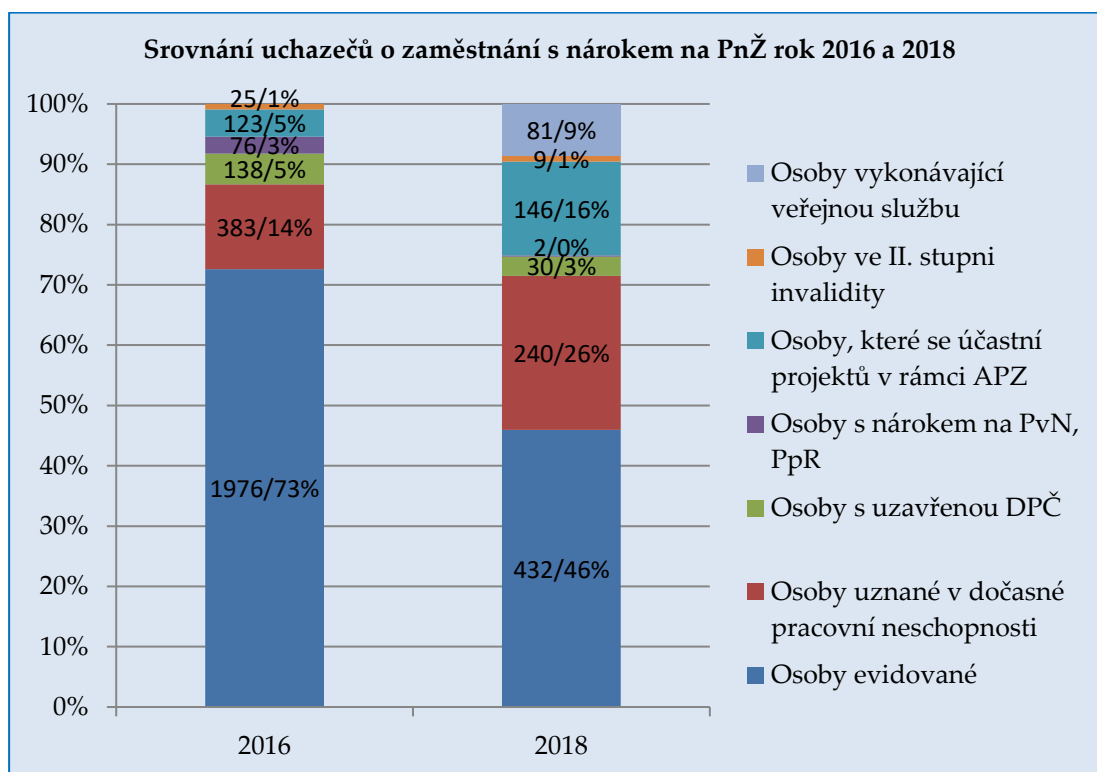
Velmi malou skupinu tvoří osoby uznané invalidními ve II. stupni invalidity, osoby s nárokem na podporu v nezaměstnanosti nebo rekvalifikaci, můžeme k těmto skupinám také přiřadit osoby vykonávající výdělečnou činnost. Počet osob v těchto skupinách nepřekročil v žádném sledovaném měsíci více jak 3 osoby.

Počty osob, které se účastnily programů v rámci aktivní politiky zaměstnanosti, se také různě měnily. V měsíci lednu byl jejich počet nejvyšší, jednalo se o 20 osob, bohužel během roku se jejich počet postupně snížil na 12 osob. Nejmenší počet však představují měsíce červen a červenec 2018.

Novou skupinu tvoří osoby evidované jako uchazeči o zaměstnání, které zároveň vykonávaly veřejnou službu. Můžeme konstatovat, že jejich počet se během roku pohyboval pouze v rozmezí 1 až 10 osob měsíčně.

Za účelem porovnání změn v letech 2016 a 2018 jsem zjistila absolutní počty osob ve skupině uchazečů o zaměstnání. Vycházela jsem z údajů, uvedených v tabulkách č. 4 a 5. Zjištěná data jsou graficky znázorněna v grafu č. 6.

Graf č. 6 Srovnání uchazečů o zaměstnání s nárokem na PnŽ rok 2016 a 2018

Zdroj: autorka, zpracováno z programového systému OKnouze, Okprace

Graf znázorňuje složení uchazečů o zaměstnání evidovaných na úřadu práce, kterým byla vyplácena dávka pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí v letech 2016 a 2018. Počet uvedených osob v roce 2016 činil 2 721 osob, v roce 2018 se jednalo o 940 osob. Celkový počet těchto osob se tak snížil na jednu třetinu.

Na první pohled je zcela patrné, že došlo k rovnoměrnějšímu rozložení osob ve sledovaných skupinách. Při bližším porovnání údajů obou sloupců vidíme, že největší skupinu tvoří osoby, které po celou dobu své evidence plnily pouze základní podmínky. Změna nastala ale v poměru jejich podílu z celkového počtu, kdy v roce 2016 činil jejich podíl 73 %, v roce 2018 již jen 46 %. Tato změna souvisí se změnami u dalších skupin, zejména u osob, které se účastnily programů v rámci aktivní politiky zaměstnanosti. V jejich případě došlo ke zvýšení počtu ze 123 osob v roce 2016 na 146 osob v roce 2018. Při srovnání se jedná o nárůst 11 procentních bodů. Také u skupiny

osob uznaných v dočasné pracovní neschopnosti došlo k výrazné změně. V tomto případě došlo ke zvýšení dokonce o 12 procentních bodů a v roce 2018 pak tyto osoby představují dokonce jednu čtvrtinu z celkového počtu osob.

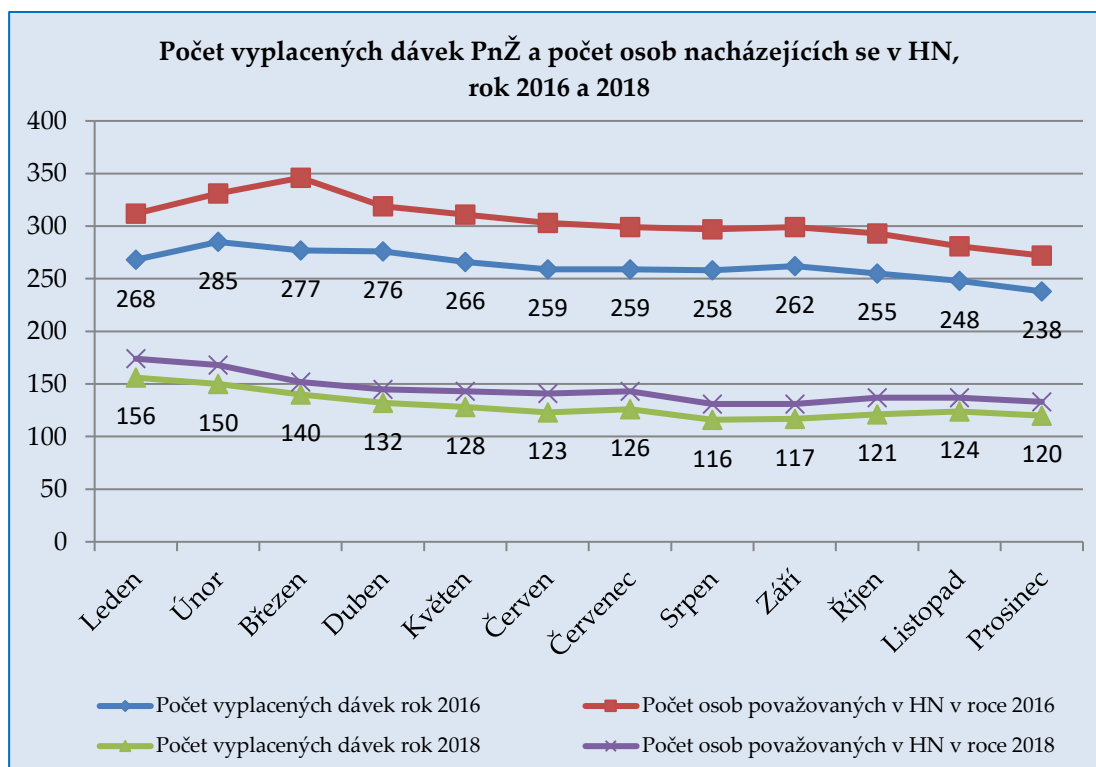
Novou skupinu v roce 2018 tvoří osoby, které souběžně s evidencí vykonávaly veřejnou službu. Tato možnost byla klientům nabízena po novelizaci zákona o pomoci v hmotné nouzi platné od 1. 2. 2017 a v roce 2018 této možnosti využilo celkem 9 % z celkového počtu osob, což představuje 81 osob. Tímto je patrné, že došlo ke zvýšení četnosti využívání nástrojů aktivní a pasivní politiky státu a dalších činností, které jsou hodnoceny dle zákona o pomoci v hmotné nouzi jako snaha zvýšit si svůj příjem vlastním přičiněním.

Zcela zanedbatelnou skupinu pak tvoří osoby uznané invalidními ve II. stupni invalidity a osoby s nárokem na podporu v nezaměstnanosti nebo rekvalifikaci. V obou skupinách došlo při srovnání v roce 2018 ke snížení počtu osob na minimum. Poslední sledovanou skupinou byli uchazeči o zaměstnání, kteří zároveň vykonávali výdělečnou činnost. V roce 2016 jejich podíl činil 5 %, v roce 2018 se jednalo o 3 % z celkového počtu osob. Při porovnání skutečného počtu osob došlo k poklesu ve skupině o více jak 100 osob.

Spolu s porovnáním základní skladby skupiny osob nacházejících se v hmotné nouzi jsem zkoumala, zda se novela zákona projevila na celkovém počtu vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí. Pro ucelenou představu zde uvádím také zjištěný celkový počet osob nacházejících se v hmotné nouzi dle tabulek č. 2 a 3. Z používaného informačního systému jsem zjistila celkový počet vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí v letech 2016 a 2018.

Bylo zjištěno, že počet vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí v jednotlivých měsících je nižší než celkový počet osob nacházejících se v hmotné nouzi. Způsobeno je to tím, že v některých případech bylo na dávce pomoci v hmotné nouzi společně posuzováno více osob považovaných v hmotné nouzi, jak bylo vysvětleno v podkapitole 2.4.

Graf č. 7 Počet vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi PnŽ a počet osob nacházejících se v hmotné nouzi v roce 2016 a 2018

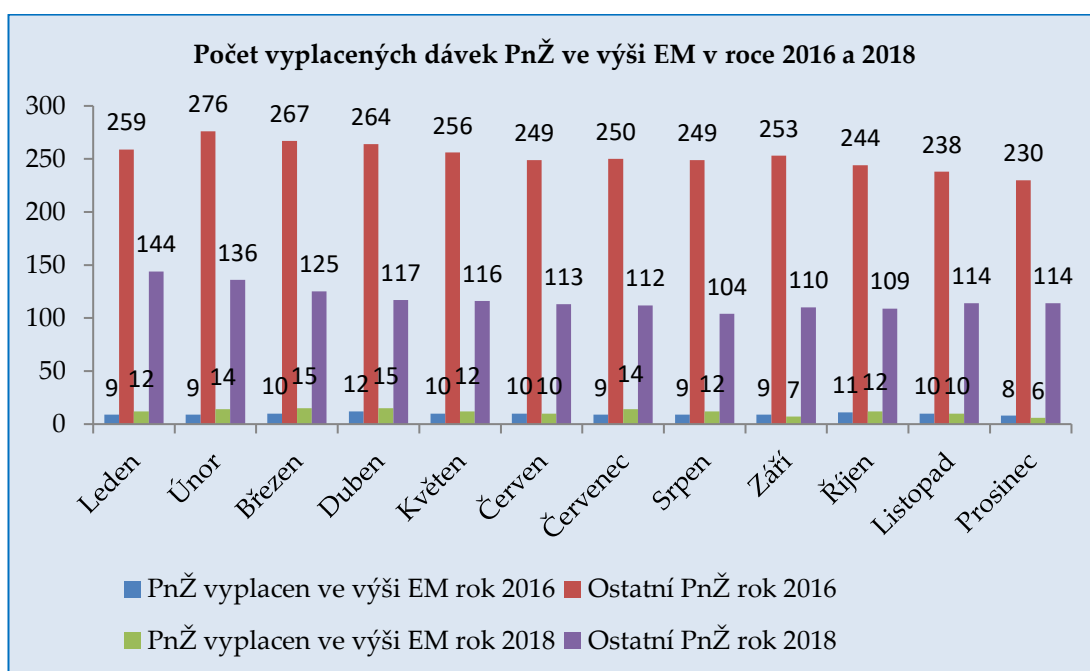
Zdroj: autorka, zpracováno z programového systému OKnouze

Graf znázorňuje vývoj počtu vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí a je patrné, že již od dubna 2016 má klesající tendenci. V lednu 2016 činil počet vyplacených dávek 268 a na konci roku v prosinci již jen 238, rozdíl činí 30 vyplacených dávek. Rok 2018 začíná na počtu 156 vyplacených dávek a v měsíci prosinci je vyplaceno jen 120 dávek, rozdíl činí 36 dávek a je tak srovnatelný s rozdílem v roce 2016.

V roce 2016 bylo vyplaceno celkem 3 151 dávek pomoci v hmotné nouzi, během tohoto sledovaného období začal počet vyplacených dávek postupně klesat a tato tendence nadále pokračovala a projevila se i během roku 2018, kdy bylo vyplaceno celkem 1 553 dávek pomoci v hmotné nouzi. Současně jsem při svém výzkumu zjistila, že v roce 2017 bylo vyplaceno celkem 2 310 dávek pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí. Tento údaj není součástí naplnění cíle práce, uvádím ho jen pro zajímavost.

Na závěr svého výzkumu jsem také zkoumala, zda se novelizace projevila na počtu vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí ve výši existenčního minima u osob, které jsou na dávce pomoci v hmotné nouzi posuzovány samostatně, tedy bez společně posuzovaných osob. Z informačního systému jsem zjistila, kolik z celkového počtu vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí bylo vyplaceno osobám samostatně posuzovaným ve výši existenčního minima v roce 2016 a 2018. Zjištěné údaje jsou uvedeny a znázorněny v grafu č. 8.

Graf č. 8 Počet vyplacených dávek PnŽ ve výši existenčního minima v roce 2016 a 2018

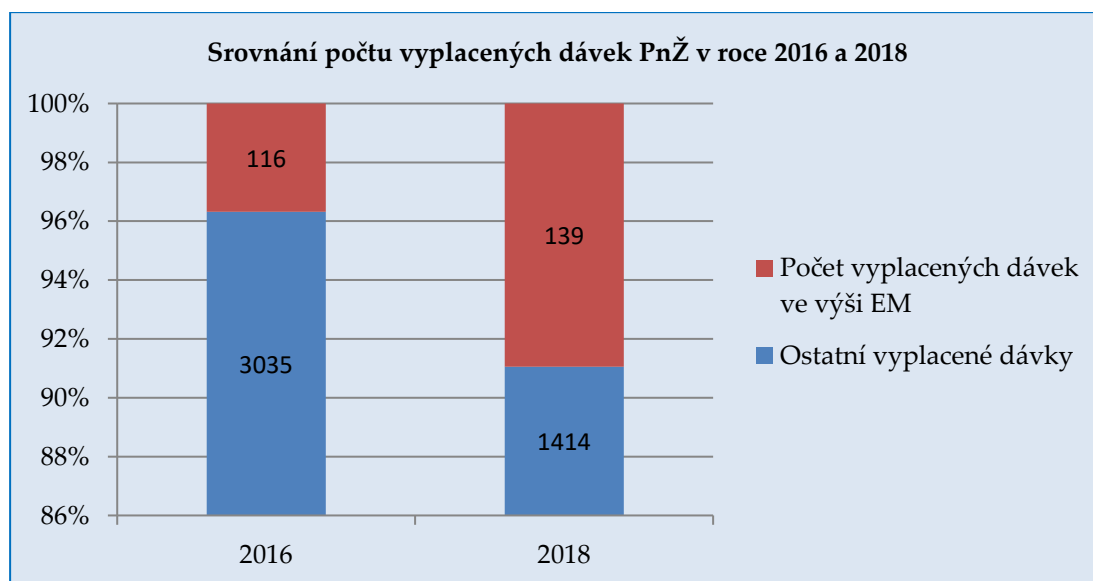
Zdroj: autorka, zpracováno z programového systému Oknouze

Z grafu vidíme, kolik bylo vyplaceno dávek pomoci v hmotné nouzi v letech 2016 a 2018 osobám samostatně posuzovaným ve výši existenčního minima. V roce 2016 se jednalo celkem o 116 dávek, v roce 2018 jejich počet činil 139 dávek.

V roce 2016 se počet uvedených vyplacených dávek pohyboval v rozmezí 8 – 12 měsíčně, kdy nejméně bylo dávek vyplaceno v prosinci a nejvíce v měsíci dubnu. V roce 2018 se počet vyplacených dávek ve výši existenčního minima pohyboval v rozmezí 6 – 15 dávek měsíčně. Nejméně bylo opět vyplaceno v měsíci prosinci.

Vzhledem k tomu, že se podle dosavadního výzkumu také změnil celkový počet všech vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi v letech 2016 a 2018, porovnala jsem v následujícím grafu č. 9 poměr dávek vyplacených osobám samostatně posuzovaným ve výši existenčního minima vůči celkovému počtu všech vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí.

Graf č. 9 Srovnání počtu osob s nárokem na příspěvek na živobytí ve výši existenčního minima v roce 2016 a 2018

Zdroj: autorka, zpracováno z programového systému OKnouze

Z údajů vidíme, že v roce 2016 mělo 116 osob vyplacenu dávku pomoci v hmotné nouzi ve výši existenčního minima, což představuje necelé 4 % z celkového počtu všech vyplacených dávek (3 151 dávek). V roce 2018 se počet těchto osob zvýšil na 139 osob, ale jejich podíl již představuje necelých 9 % z celkového počtu všech vyplacených dávek (1 553 dávek).

Zjištěné celkové počty ukazují, že v roce 2018 bylo vyplaceno více dávek pomoci v hmotné nouzi osobám samostatně posuzovaným ve výši existenčního minima než v roce 2016. Jejich měsíční příjem na zajištění základních životních potřeb činil 2 200,- Kč.

6 Shrnutí výsledků empirického šetření

Bakalářská práce byla zaměřena na systém pomoci v hmotné nouzi a její klienty, kteří jsou dopláceni dávkou pomoci v hmotné nouzi příspěvkem na živobytí.

V teoretické části bakalářské práce jsem popsala, jaké formy pomoci jsou poskytované ze strany státu osobám, které se ocitnou v nepříznivé životní situaci, zároveň jsem vysvětlila, jaké místo zaujímá systém pomoci v hmotné nouzi v sociálním systému. Dále jsem popsala, za jakých podmínek může být osoba považována za osobu nacházející se v hmotné nouzi, způsob a stanovení nároku na dávku pomoci v hmotné nouzi. Zaměřila jsem se na činitele, které mají vliv na výši příspěvku na živobytí po novelizaci zákona o pomoci v hmotné nouzi. Vzhledem ke skutečnosti, že dávky pomoci v hmotné nouzi jsou provázány s klienty vedenými v evidenci uchazečů o zaměstnání, uvedla jsem v závěru teoretické části bakalářské práce pojmy, související s problematikou politiky zaměstnanosti. Stručně jsem popsala nástroje a opatření, kterými je realizována aktivní a pasivní politika státu na poli zaměstnanosti, protože jejich využití má vliv na výši částky živobytí u osob nacházejících se v hmotné nouzi.

Metodická část práce obsahuje cíl mého výzkumu a stanovené výzkumné otázky: k jakým změnám v základní skladbě skupiny klientů pobírajících dávky pomoci v hmotné nouzi došlo novelizací zákona o pomoci v hmotné nouzi, zda došlo po novelizaci zákona o pomoci v hmotné nouzi u osob, které jsou v evidenci úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání a jsou dopláceni dávkami pomoci v hmotné nouzi, ke změně v četnosti využívání nástrojů aktivní a pasivní politiky zaměstnanosti a dalších činností, které se hodnotí jako projev prokazatelné snahy o zvýšení příjmu vlastním přičiněním, jak se projevila novelizace zákona o pomoci v hmotné nouzi na celkovém počtu vyplácených dávek příspěvku na živobytí a zda se

novelizace projevila na počtu vyplácených dávek příspěvku na živobytí ve výši existenčního minima u osob samostatně posuzovaných.

Uvedla jsem, jakým způsobem budu zjišťovat údaje za účelem naplnění cíle bakalářské práce. Výzkum se týká osob nacházejících se v hmotné nouzi na Kontaktním pracovišti Blansko, Úřadu práce České republiky v roce 2016 a 2018. Uvedené období jsem zvolila s ohledem na skutečnost, že novela zákona o pomoci v hmotné nouzi nabyla účinnosti 1. 2. 2017 a změny se poprvé projevily až po šesti měsících od její platnosti. Současně jsem vymezila osoby, které budou předmětem zkoumání.

Při svém výzkumu jsem porovnávala základní skladbu skupiny osob nacházejících se v hmotné nouzi v roce 2016 a 2018 a musím konstatovat, že došlo nejen k velkému snížení celkového počtu osob doplácených dávkami pomoci v hmotné nouzi, ale také k významným změnám ve skladbě této skupiny osob. Zejména u osob evidovaných jako uchazeči o zaměstnání došlo k největšímu snížení jejich počtu. Tato skutečnost zcela určitě souvisí s dlouhodobým vývojem nezaměstnanosti, který má v poslední době klesající tendenci. Další viditelnou změnu také vykazují osoby, které nemohou vzhledem ke svému zdravotnímu stavu vykonávat výdělečnou činnost. Jedná se o osoby invalidní ve III. stupni invalidity a osoby uznané dočasně práce neschopnými. V obou skupinách došlo k navýšení počtu osob, považovaných za osoby nacházející se v hmotné nouzi. Zejména u osob uznaných dočasně práce neschopných se jedná o dvojnásobný nárůst. Při bližším zkoumání osob v této skupině jsem si povšimla skutečnosti, že se jedná většinou o osoby, které byly předtím také vedené jako uchazeči o zaměstnání. Můžeme se domnívat, že se v jejich případě jedná o jednání, jehož účelem je splnění podmínek pro uznání osoby v hmotné nouzi, aby neztratily nárok na příspěvek na živobytí. Tuto moji domněnku potvrdily i mé kolegyně na oddělení, se kterými jsem své poznatky z výzkumu

konzultovala. Uvedené zjištění nebylo předmětem mého výzkumu, ale bylo by jistě zajímavé zjistit, zda by se dalším empirickým šetřením prokázalo nebo vyvrátilo.

Předmětem mého výzkumu byli zejména uchazeči o zaměstnání, u kterých jsem se zaměřila na to, zda současně při své evidenci na úřadu práce využívají nástrojů aktivní a pasivní politiky zaměstnanosti nebo plní jen své základní povinnosti. Zejména u klientů v roce 2018 mají zmíněné aktivity vliv na výši částky živobytí u osob nacházejících se v hmotné nouzi, jsou hodnoceny jako snaha zvýšit si svůj příjem vlastním přičiněním. Zjištěním je, že novelizace zákona měla vliv na chování klientů a došlo ke zvýšení využívání nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, stejně tak institutu veřejné služby. Díky těmto aktivitám tak klienti mají zachovánu částku živobytí ve výši životního minima, zároveň jsou motivováni a podporováni v jejich snaze uplatnit se na trhu práce. Překvapivé je, že také ve skupině uchazečů o zaměstnání došlo k navýšení počtu osob, které jsou zároveň uznány dočasně práce neschopnými.

Zda novelizace zákona ovlivnila počty vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi nelze zcela potvrdit. Podle výsledků výzkumu docházelo průběžně již od roku 2016 k postupnému snižování počtu vyplácených dávek v jednotlivých měsících. Můžeme jen předpokládat, že klesající tendenci novelizace zákona o pomoci v hmotné nouzi podpořila tím, že jsou uchazeči o zaměstnání více podporováni a motivováni při hledání svého pracovního uplatnění na trhu práce.

Poslední výzkumnou otázkou jsem chtěla zjistit, zda se změnil počet samostatně posuzovaných osob nacházejících se v hmotné nouzi, kterým byla dávka pomoci v hmotné nouzi vyplacena pouze ve výši existenčního minima. Při svém výzkumu jsem došla k závěru, že v roce 2018 došlo

k navýšení počtu osob samostatně posuzovaných, kterým byla dávka pomoci v hmotné nouzi vyplacena ve výši existenčního minima. Současně se zvýšil poměr těchto osob vůči celkovému počtu všech vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí. Z výzkumu vyplývá, že i přes snahu zákonodárců, nástrojů aktivní a pasivní politiky zaměstnanosti, institutu veřejné služby a dalších možností se vyskytují osoby, které mají měsíční příjem na zajištění základních životních potřeb pouze ve výši existenčního minima.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo srovnání skladby skupiny klientů pobírajících dávky pomoci v hmotné nouzi na Kontaktním pracovišti Blansko, Úřadu práce České republiky po novelizaci zákona o pomoci v hmotné nouzi v roce 2017. Této problematice jsem se věnovala zejména z toho důvodu, že veškeré statistiky, které jsou zpracovány a generovány z používaných informačních systémů, ukazují pouze celkový přehled počtu osob doplácených dávkami pomoci v hmotné nouzi v rozlišení na příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc. Neukazují skladbu skupiny osob, které jsou dopláceny dávkami pomoci v hmotné nouzi.

Při svém výzkumu jsem také zjistila, že před účinkem novely v roce 2017 někteří klienti vedení v evidenci úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání nedokládali a neoznamovali na oddělení hmotné nouze všechny informace o své osobě, které se týkaly evidence a zprostředkování zaměstnání. Jednalo se zejména o aktivity v rámci aktivní politiky zaměstnanosti, případně doložení vystavené dočasné pracovní neschopnosti. Pracovníci oddělení hmotné nouze tak měli dostupnou pouze informaci, že klienti jsou vedeni v evidenci uchazečů o zaměstnání, tato skutečnost totiž postačovala jako podklad pro stanovení nároku a výši dávek pomoci v hmotné nouzi. Domnívám se, že ostatní informace klienti i přes jejich ohlašovací povinnost nesdělovali zejména z toho důvodu, že žádným způsobem neměly vliv na výši vyplácených dávek pomoci v hmotné nouzi. Díky novelizaci tak došlo na úřadech práce k propojení informačních systémů oddělení hmotné nouze a oddělení zprostředkování, ke sdílení informací a nastavení intenzivnější spolupráce.

Změnu zákona o pomoci v hmotné nouzi vnímám jako krok správným směrem, který byl učiněn za účelem zvýšení uplatnitelnosti klientů na trhu práce v době dostatečné nabídky pracovních míst. Vše je ale podmíněno tím,

zda klient chce a je ochoten se zapojit a zvýšit si svůj příjem vlastním přičiněním. Vždy záleží na jeho dobrovolném rozhodnutí, což potvrzují počty osob, kterým byla dávka pomoci v hmotné nouzi vyplacena ve výši existenčního minima. Nabízené a poskytnuté možnosti realizované v rámci politiky zaměstnanosti nejsou klienty vždy v plné míře využity.

V případě nástupu klienta do zaměstnání se jeho situace změní. Svůj příjem si zvýší díky vlastní práci a jako odměnu získá finanční prostředky na zajištění základních životních potřeb. Pokud však jeho příjem není nadále zcela dostatečný, nastavený systém jej zvýhodní tak, aby se mu pracovat vyplatilo. Předpokladem ale je, že díky své výdělečné činnosti se stane osobou, která již není plně závislá na sociální pomoci poskytované státem.

Při svém výzkumu jsem došla k zajímavým výsledkům, které mohou být ukazatelem, jak dále pracovat s klienty zejména v rámci sociální práce na našem kontaktním pracovišti. Můžeme tak být lépe nápomoci řešit vzniklé životní situace našich klientů. Záměrem bylo ukázat, že v důsledku novelizace zákona došlo ke změně základní skladby skupiny osob nacházejících se v hmotné nouzi a že stát současně nastavením sociální politiky a politiky zaměstnanosti pomáhá řešit životní situace občanů. Tímto jsem tedy dosáhla cíle své bakalářské práce.

Seznam použitých zdrojů

Beck, P., Hacaperková, D., Králová, J., Niederle, P. (2012). *Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky pro osoby se zdravotním postižením*. Olomouc: ANAG.

Beck, P., Grunerová, I., Pavelková, M. (2016). *Zákon o pomoci v hmotné nouzi. Zákon o životním a existenčním minimu. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer.

ČR. (1991). Zákon č. 582/1991 Sb., o provádění a organizaci sociálního zabezpečení. *Sbírka zákonů České republiky, částka 111, 582*.

ČR. (1993). Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. *Sbírka zákonů České republiky, částka 1, 1-2*.

ČR. (1995a). Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. *Sbírka zákonů České republiky, částka 31, 117-120*.

ČR. (1995b). Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. *Sbírka zákonů České republiky, částka 41, 155-159*.

ČR. (2004). Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. *Sbírka zákonů České republiky, částka 143, 435-436*.

ČR. (2006a). Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. *Sbírka zákonů České republiky, částka 37, 107-114*.

ČR. (2006b). Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. *Sbírka zákonů České republiky, částka 37, 107-114*.

ČR. (2006c). Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. *Sbírka zákonů České republiky, částka 64, 187-192*.

ČR. (2011). Zákon č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů. *Sbírka zákonů České republiky*, částka 29, 73-79.

ČR. (2016). Zákon č. 367/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. *Sbírka zákonů České republiky*, částka 147, 367-370.

ČR. (2020). Nařízení vlády č. 61/2020 o zvýšení částek životního minima a existenčního minima. *Sbírka zákonů České republiky*, částka 26, 61-63.

Jirková, K., Trejbal Sokolská, V. (2017). *Instrukce č. 1/2017 Sjednocení postupu při aplikování zákona č. 367/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů (novela k veřejné službě)*. Praha: MPSV ČR.

Koldinská, K. (2007). *Sociální právo*. Praha: C. H. Beck.

Krebs, V. a kol. (2005). *Sociální politika*. Praha: ASPI.

Krebs, V. a kol. (2010). *Sociální politika*. Praha: ASPI.

Mareš, P. (1994). *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Slon.

Matoušek, O. a kol. (2007). *Sociální služby*. Praha: Portál.

MPSV ČR. (2019). *Informace o vyplacených dávkách*. Citováno dne 24. 9. 2019. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/informace-o-vyplacenych-davkach>.

OSN. (1948). *Všeobecná deklarace lidských práv*. Citováno dne 24. 9. 2019. Dostupné z: http://www.lidskaprava.cz/uploads/03_dokumenty/04_uvod/00_VDLP_UDHR-.pdf.

Potůček, M. (1995). *Sociální politika*. Praha: Slon.

Sadílková, K. (2016). *Pravidla spolupráce útvarů zaměstnanosti a útvarů NSD (hmotná nouze) Úřadu práce České republiky*. Praha: ÚPČR.

Šabatová, A. a kol. (2017). *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci se společností Wolters Kluwer ČR.

Tomeš, I. a kol. (1998). *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: Spolek českých právníků Všehrd.

Tomeš, I. (2010). *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál.

Večera, M. (2001). *Sociální stát – východiska a přístupy*. Praha: Slon.

Seznam grafů a tabulek

Graf č. 1 Základní skladba skupiny osob v hmotné nouzi v roce 2016.....	43
Graf č. 2 Základní skladba skupiny osob v hmotné nouzi v roce 2018.....	46
Graf č. 3 Srovnání skladby skupiny osob v hmotné nouzi v roce 2016 a 2018.....	47
Graf č. 4 Uchazeči o zaměstnání s nárokem na PnŽ v roce 2016.....	50
Graf č. 5 Uchazeči o zaměstnání s nárokem na PnŽ v roce 2018.....	52
Graf č. 6 Srovnání uchazečů o zaměstnání s nárokem na PnŽ rok 2016 a 2018.....	54
Graf č. 7 Počet vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi PnŽ a počet osob nacházející se v hmotné nouzi v roce 2016 a 2018.....	56
Graf č. 8 Počet vyplacených dávek PnŽ ve výši EM v roce 2016 a 2018.....	57
Graf č. 9 Srovnání počtu osob s nárokem na příspěvek na živobytí ve výši existenčního minima v roce 2016 a 2018.....	58
Tabulka č. 1 Částky životního a existenčního minima v Kč na měsíc.....	21
Tabulka č. 2 Základní skladba skupiny osob v hmotné nouzi v roce 2016....	43
Tabulka č. 3 Základní skladba skupiny osob v hmotné nouzi v roce 2018....	45
Tabulka č. 4 Uchazeči o zaměstnání s nárokem na PnŽ v roce 2016.....	49
Tabulka č. 5 Uchazeči o zaměstnání s nárokem na PnŽ v roce 2018.....	52

Příloha č. 1

Částky životního a existenčního minima v Kč na měsíc, platné od 1. 4. 2020

pro jednotlivce	3 860
pro první osobu v domácnosti	3 550
pro druhou a další osobu v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem	3 200
pro nezaopatřené dítě ve věku:	
- do 6 let	1 970
- 6 – 15 let	2 420
- 15 – 26 let (nezaopatřené dítě)	2 770
existenční minimum	2 490

Zdroj: Nařízení vlády č. 61/2020 (ČR, 2020)

Příloha č. 2

Osoba, která není považována za osobu v hmotné nouzi dle § 3 zákona o pomoci v hmotné nouzi:

- není v pracovním nebo obdobném vztahu a nevykonává tyto vztahy alespoň 20 hodin měsíčně, nevykonává samostatnou činnost, není v evidenci uchazečů o zaměstnání, případně jde o osobu, která je v pracovním nebo obdobném vztahu, ale nemá z těchto vztahů rozhodný příjem,
- je v evidenci uchazečů o zaměstnání a bez vážných důvodů odmítla vykonávat krátkodobé zaměstnání nebo se účastnit cíleného programu k řešení zaměstnanosti, a to po dobu 3 kalendářních měsíců následujícím po měsíci, ve kterém došlo k odmítnutí,
- prokazatelně neprojevuje dostatečnou snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním,
- je osobou samostatně výdělečně činnou a její příjem po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí proto, že se nepřihlásila k nemocenskému pojištění a proto nemá dávky s tohoto pojištění,
- je osobou, které byla za neplnění povinností zákonného zástupce dítěte spojených s řádným plněním povinné školní docházky uložena sankce podle zvláštního právního předpisu, a to po dobu 3 měsíců ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o uložení sankce,
- nastoupila výkon zabezpečovací detence nebo trestu odnětí svobody nebo byla vzata do vazby a to následující kalendářní měsíc po měsíci, ve kterém skutečnost nastala,
- je osobou, které podle zvláštního předpisu nevznikl nárok na nemocenské proto, že si úmyslně přivodila pracovních neschopnost, nebo jí vznikla pracovní neschopnost zaviněná účastí ve rvačce,

následkem opilosti, užití omamných prostředků, nebo při spáchání úmyslného trestného činu, a proto jí nemocenské nenáleží nebo jen ve snížené výši,

- je osobou, které byla dávka již odejmuta podle § 45, odst. 2 nebo 5 nebo s ní společně posuzovanou osobou, a to po dobu 3 kalendářních měsíců, následujících po kalendářním měsíci, ve které byla dávka odejmuta.

Příloha č. 3

Osoby, u kterých se nezkoumá možnost zvýšení příjmu vlastní prací dle § 3, odst. 1, písm. a) body 1 až 10 zákona o pomoci v hmotné nouzi:

- starší 68 let,
- poživatele starobního důchodu,
- invalidní ve třetím stupni,
- osoby pobírající peněžité dávky nemocenského pojištění z důvodu těhotenství a mateřství nebo celodenně, osobně a řádně pečují o alespoň o jedno dítě a pobírají rodičovský příspěvek, a to po dobu trvání nároku a po této době, pokud pečují o dítě, které nemůže být z vážných důvodů v jeslích, mateřské škole nebo obdobném zařízení,
- osobou osobně pečující o dítě ve věku do 10 let závislé na pomoci jiné osoby ve stupni I, nebo osobou osobně pečující o osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II, III, IV, a to za předpokladu, že tato osoba je uvedena v žádosti o příspěvek jako osoba poskytující pomoc,
- poživatelem příspěvku na péči ve stupni II, III nebo IV,
- nezaopatřeným dítětem,
- uznána dočasně práce neschopnou,
- práce neschopná z důvodu, který by byl u pojištěnce důvodem pro rozhodnutí ošetřujícího lékaře o vzniku dočasné pracovní neschopnosti,
- zaměstnancem, jemuž zaměstnavatel nevyplatil mzdu, plat, odměnu za práci v termínu splatnosti.

Příloha č. 4

Způsob započítávání příjmů dle § 9 zákona o pomoci v hmotné nouzi:

Pro účely dávek pomoci v hmotné nouzi se příjmy započítávají ve výši:

a) 70 % příjmu

- ze závislé činnosti podle zákona upravujícího daně z příjmu, a to po odpočtu daně z příjmu fyzických osob a pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a pojistného na veřejné zdravotní pojištění,

- ze mzdových nároků vyplácených krajskou pobočkou úřadu práce podle zákona o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele,

b) 80 % příjmu

- z náhrady mzdy (platu) nebo sníženého platu (snížené odměny) po dobu dočasné pracovní neschopnosti (karantény) podle zvláštních předpisů a z dávky nemocenského pojištění,

- z podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci,

- z důchodu poskytovaných v rámci důchodového pojištění,

c) 100 % ostatních započítatelných příjmu podle zákona o životním a existenčním minimu, s výjimkou příspěvku na živobytí,

přičemž podle odst. 2 § 9 zákona o pomoci v hmotné nouzi se příjmem osoby nebo společně posuzovaných osob pro účely příspěvku na živobytí rozumí příjem snížený o přiměřené náklady na bydlení. Za přiměřené náklady na bydlení se pro účely tohoto zákona považují odůvodněné náklady na bydlení, nejvýše však do výše 30 % a v hlavním městě Praha do výše 35 % příjmu osoby nebo společně posuzovaných osob.